

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА СЛАВІСТИКИ**

Дипломна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

**СПЕЦИФІКА СКЛАДНИХ КОНСТРУКЦІЙ
У ТЕКСТАХ ТВОРІВ А. КОКОТЮХИ:
ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Виконала здобувачка II курсу групи У-61
спеціальності 014 «Середня освіта
(Українська мова і література)»
Дарина БАКОВЕЦЬКА

Науковий керівник – **Наталія ВОЛОС**,
кандидат філологічних наук, доцент

Рецензент – **Майя ДЗЮБА**,
кандидат філологічних наук, доцент

Рівне – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ

1.1. Сучасні підходи до визначення складного речення в синтаксичних дослідженнях.....9

1.2. Класифікація складних речень: структура, семантика.....12

1.3. Функційно-прагматичний потенціал складних речень.....2.2

Висновок до розділу 1.....24

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ В РОМАНАХ А. КОКОТЮХИ

2.1. Синтаксичні особливості мови творів А.Кокотюхи.....26

2.2. Структурно-семантична своєрідність складних речень у творах А. Кокотюхи.....28

2.3. Прагмалінгвістична специфіка складних речень в аналізованому доробку.....34

Висновок до розділу 2.....40

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ А.КОКОТЮХИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Використання текстів зі складними реченнями А.Кокотюхи у формуванні синтаксичної та прагматичної компетентностей учнів ЗЗСО.....43

Висновок до розділу 3.....53

ВИСНОВКИ.....55

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....59

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....66

ДОДАТКИ.....68

ВСТУП

У контексті сучасних лінгвістичних досліджень спостерігається помітне розширення аналітичності в підходах до розгляду синтаксичних конструкцій із багатокomпонентною організацією, що виходить за межі традиційного формального опису. Зокрема, актуалізується прагматичний аспект, який передбачає вивчення функційного навантаження мовних структур у реальних комунікативних ситуаціях. А власне прагмалінгвістика постає провідною парадигмою в мовній системі, що окреслює нові перспективи аналізу мовних явищ, зокрема трансформацію мовних моделей, що залежать від комунікативних потреб та намірів мовців. Комплексність оновлення трактування синтаксичних структур як інструментів комунікативних актів забезпечується взаємодією таких напрямків мовознавства, як дискурсологія, когнітивна лінгвістика та соціолінгвістика. Такий підхід дає змогу розглядати синтаксичні одиниці не лише як формально-граматичні елементи мовної системи, а як засоби реалізації мовленнєвих інтенцій, здійснення впливу на адресата, моделювання дискурсивної динаміки та адаптації висловлення до контексту. Відтак синтаксис постає як багатовимірний інструмент соціальної взаємодії, що інтегрує граматичні, семантичні та прагматичні характеристики мовлення.

На сучасному етапі прагмалінгвістика підсилює та актуалізує питання функціонування синтаксичних одиниць у різних типах дискурсу – художньому, науковому, публіцистичному та медійному. Насамперед це інтерес до розуміння механізму впливу на читача (адресата), способи моделювання комунікативних ситуацій та тлумачення інтерпретаційних стратегій. У межах комунікативно-прагматичної парадигми мова постає як динамічний засіб реалізації мовленнєвих інтенцій, що функціонує в тісному зв'язку з дискурсивним середовищем.

Сучасні варіанти перебігу синтаксичного опису з акцентом на з'ясування специфіки когнітивних та комунікативних мовних структур виявляють здатність

саме складних речень відображати процеси мислення, структурувати інформацію, тим самим реалізуючи роль впливу на підсвідомість читача. Тому **актуальність** нашої розвідки полягає в необхідності системного дослідження складних речень у художніх творах з урахуванням прагмалінгвістичних характеристик, що відповідає сучасним тенденціям розвитку мовознавчої науки. У цьому розумінні типи складних конструкцій репрезентують багатоманіття логіко-семантичних зв'язків між фрагментами висловлювання та виконують роль показників емоційно-оцінного забарвлення, прагматичної спрямованості та авторської інтенції.

Інтерес дослідників до синтаксичної будови мови художніх творів визначається прагненням до більш детального осмислення механізму взаємодії між автором та читачем у межах комунікативного акту. Саме письменник формує текст, який провокує емоційний відгук у читача, задає інтонаційно-стилістичне звучання та забезпечує рівень психологізму тексту. Важливим джерелом для реалізації безперервного розвитку синтаксичної системи будь-якої мови є тексти творців слова, котрі є носіями ментальності свого народу. У цьому контексті прагматичний аналіз складних конструкцій дозволяє простежити, як синтаксичні моделі стають засобами реалізації комунікативних намірів, формують індивідуальний стиль автора та забезпечують результативність художнього твору.

Проза А.Кокотюхи вирізняється жанровою багатоплановістю, яка поєднує елементи детектива, пригодницьких розповідей та соціально-психологічних історій, сюжетною напруженістю та прагненням до відтворення живого мовлення. У його творах складні структури виконують роль засобів моделювання комунікативних ситуацій, створюють ефект природнього мовлення персонажів та посилюють прагматичний вплив на читача. У художніх творах А. Кокотюхи такі синтаксичні моделі набувають функційного навантаження, що сприяє формуванню увиразнення експресії, динамізму в організації сюжетної лінії та

посиленню комунікативного впливу. Це забезпечує цілісне сприйняття тексту як на рівні його змістової структури, так і в межах імпліцитних значень, які читач намагається розкрити у процесі інтерпретації завдяки конкретному комунікативному контексту.

Теоретична основа нашої розвідки сформована працями із теорії синтаксису складного речення та прагмалінгвістики, зокрема, Й. Ф. Андерша, Ф. С. Бацевича, І. К. Білодіда, І. Р. Вихованця, Н. В. Гуйванюк, П. С. Дудика, А. П. Загнітка, М. В. Мірченка, М. Я. Плющ, О. О. Потебні, І. І. Слинька, Р. О. Христіанінової, К. Ф. Шульжука, а також науковими доробками Н. В. Бондаренко, О. М. Горошкіної, Л. В. Галаєвської та Н. С. Голуб, відомими лінгводидактами.

Тема магістерського проєкту – складні речення в ідіостилі А. Кокотюхи: структура, семантика, функційність, прагматика.

Об’єктом пропонованого дослідження є система складного речення у творчому доробку А. Кокотюхи.

Предмет дослідження – структура та семантика складних речень із художніх творів автора, їх прагмалінгвістичний та функційний потенціал, особливості вживання в аналізованому доробку.

Мета дослідження – виявлення прагмалінгвістичного та функційного значення структурно-семантичних різновидів складних речень у творах А. Кокотюхи, вплив цих конструкцій на зміст доробку.

Реалізація поставленої мети потребує вирішення таких **завдань**:

- окреслити теоретичну основу сучасного розуміння поняття «складне речення»;
- простежити стан дослідження цього питання сучасними граматистами, зацентрувавши увагу на багатоаспектності явища;
- вичленувати та систематизувати складні конструкції різних типів, створити картотеку ілюстративного матеріалу зі складних речень елементарної/

неелементарної будови, їхніми структурними та семантичними різновидами з романів Андрія Кокотюхи;

- схарактеризувати синтаксичні (структурні, семантичні та прагматичні) особливості складних речень в аналізованих творах;
- визначити індивідуально-авторську специфіку використання типології складних речень у доробку;
- з'ясувати статистичні дані вживання формально-граматичної та семантичної системи складних речень у романах А. Кокотюхи;
- розкрити прагматичний потенціал та функційне значення складних конструкцій у художніх творах;
- простежити взаємозв'язок між синтаксичною організацією текстів творів та реалізацію комунікативної мети автора;
- розробити методичні рекомендації щодо використання аналізу складних речень із романів А. Кокотюхи в освітньому процесі ЗЗСО з метою формування прагматичної компетентності учнів старших класів, підвищення синтаксичної грамотності, удосконалення аналітичних і комунікативних навичок та розвитку стилістичного чуття шляхом інтеграції прагмалінгвістичного підходу до художнього тексту в програму з української мови та літератури.

Джерелом ілюстративного матеріалу стала картотека складних речень, укладена шляхом суцільної вибірки із текстів творів одного із «засновників готичного детективного жанру» в українській літературі сучасної доби – Андрія Кокотюхи: історичних романів «Адвокат із Личаківської» (2015), «Втікач із Бригідок» (2017); роману «Розбите дзеркало» (2020); історичного детективу «Життя на карту» (2021). Фактичний матеріал подано в мінімальному контексті, що дозволяє об'єктивно розкрити структурні та семантичні особливості цих речень, а також їхній прагматичний потенціал та комунікативне значення,

особливості семантичної типології, характерної для ідіостилю автора. Кількість ілюстративного матеріалу становить понад 320 одиниць.

Методи дослідження. Для встановлення прагмалінгвістичного потенціалу та функційності структурно-семантичних різновидів складних речень в аналізованих романах А. Кокотюхи застосовано певні методи, що комплексно систематизовують матеріал: *аналіз лінгвістичних праць* – для обґрунтування понять, пов'язаних з об'єктом та предметом аналізу; *описовий метод* – для інтерпретації та класифікації картотеки ілюстративного матеріалу; *зіставний метод* – для виявлення відмінностей у використанні складних речень задля реалізації мети розвідки; структурний підхід (*компонентний аналіз*) – для з'ясування формальних та семантичних взаємозв'язків між предикативними частинами у складних реченнях; *метод кількісних підрахунків* – для статистичного пояснення результатів та встановлення закономірностей ідеостилю автора.

Наукову новизну магістерської праці визначено предметом та об'єктом дослідження. Уперше в українському синтаксисі здійснено системний аналіз складних речень у романах Андрія Кокотюхи. У науковій розвідці розглянуто структурну будову, семантичні особливості та комунікативне значення складних речень у контексті прагмалінгвістичного потенціалу, вплив цих конструкцій на реалізацію авторського задуму. Статистичні дані функціонування складних будов в аналізованих романах засвідчують мовну майстерність А.Кокотюхи, відображаючи його індивідуальний стиль письма і мислення.

Практичне значення кваліфікаційного проєкту полягає в тому, що отримані результати та систематизований матеріал можуть бути використані для подальшого розроблення теоретичних положень сучасної синтаксичної науки, для поглиблення знань про функціонування складних конструкцій у художньому мовленні з урахуванням їхніх прагматичних характеристик, а також для створення методичних рекомендацій у процесі викладання української мови.

Аналіз складних конструкцій у романах А.Кокотюхи створює базу для формування дидактичних матеріалів, спрямованих на розвиток комунікативної компетентності учнів, удосконалення навичок інтерпретації тексту та практичного застосування синтаксичних моделей у власному мовленні. Результати дослідження мають подвійне значення: вони поглиблюють теоретичне розуміння функціонування складних конструкцій та водночас забезпечують методичну базу для ефективного навчання синтаксису в освітньому процесі.

Апробація результатів магістерської роботи. Основні теоретичні положення, а також практичні результати дослідження виголошувалися на: 1) звітній науковій конференції викладачів, співробітників і здобувачів вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету за 2023 рік (16–17 травня 2024 року, Рівне 2024), тема повідомлення: «Специфіка складних конструкцій у текстах творів А. Кокотюхи: структурно-семантичний аспект»; 2) IX Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми лінгвістичної семантики» (15.11.2024 р.), тема повідомлення: «Специфіка складних конструкцій у текстах творів А. Кокотюхи: прагматичний аспект».

Публікації. Проблематику та основні положення магістерського дослідження викладено в 1 публікації: Баковецька Дарина. Комунікативно-прагматичне навантаження складних сполучникових конструкцій нерозчленованої структури в текстах творів А. Кокотюхи. *Лінгвістичні студії молодих дослідників*: Зб. наук. праць [електронне видання]. Рівне : РДГУ. 2025. Вип. 14. С. 32–38.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи зумовлена метою та завданнями аналізу. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (78 позицій), списку використаних джерел (4 позиції) та додатків. Обсяг роботи без додатків – 67 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ

1.1. Сучасні підходи до визначення складного речення в синтаксичних дослідженнях

Речення традиційно вважають основною комунікативною одиницею мови, за допомогою якої думка вербалізується через мовні знаки різних рівнів і таким чином реалізується в мовленнєвому акті. В історії мовознавства поняття *речення* тривалий час перебувало в тісному зв'язку з логічним *судженням*, конкретною формою мислення, що зумовило його розуміння як суто граматичної та логіко-комунікативної категорії.

Граматисти таке розуміння *речення*, закладене історичним розвитком наукової думки, намагаються поглиблювати і в сучасних дослідженнях, орієнтуючись на інші актуальні питання, характерні цим одиницям. А відтак наприкінці ХХ ст. став перспективним багатоаспектний підхід до аналізу речення, який поєднує в собі структурні, семантичні, прагматичні та комунікативні виміри. Саме така багатоплановість відображає речення не лише як формальну структуру, але як динамічний засіб комунікації, здатний адаптуватися до задуму мовця (автора), контексту та мети дискурсу, що в підсумку якісно реалізує умови конкретної мовленнєвої ситуації.

Детальний аналіз речення як мовної одиниці передбачає вивчення типів синтаксичних зв'язків, смислових відношень між його компонентами (словами чи предикативними частинами), а також прагматичного навантаження, що реалізується через мовленнєві наміри та контекст.

Така системність дослідження речення як складної одиниці мовної системи є необхідною умовою для подальшого детального вивчення простих і складних речень у художніх текстах сучасної української літератури. Це дозволяє розкрити

структурно-семантичні та прагматичні особливості синтаксичних конструкцій, завдяки яким письменник формує експресію свого творчого доробку та намагається реалізувати ефективність авторської комунікації з читачем через текст.

Серед усіх типів речень складне речення (*далі – CP*) вирізняється особливою структурною та семантичною складністю. Воно характеризується наявністю двох або більше предикативних центрів, об'єднаних різними типами синтаксичного зв'язку (підрядним, сурядним, безсполучниковим), що дає змогу виражати складні темпоральні, причинно-наслідкові, каузальні, умовні, цільові, наслідкові та інші відношення. Крім того, складне речення має виражений прагматичний потенціал, після чого воно адаптується до конкретних комунікативних завдань і контексту. Автор намагається керувати увагою читача, створювати ефекти напруги, іронії, емоційного загострення, розгортати діалогічність навіть у розповіді від третьої особи. Саме таке комплексне дослідження складного речення має велике значення для розуміння як мовної системи, так і реальних процесів мовленнєвого спілкування, оскільки забезпечує усвідомлення взаємозв'язку між формою і змістом, а також між формальними характеристиками мовного матеріалу і функційним навантаженням у контексті комунікативного акту, який можна трактувати як узагальнену концептуальну схему, завдяки котрій можна реалізовувати усі різновиди комунікації.

Базовим для синтаксичних досліджень є структурний аспект, оскільки він характеризує типи складних речень, розкриває механізми об'єднання предикативних частин через синтаксичні засоби, а також впорядковує внутрішню граматичну організацію цих конструкцій. Семантичний погляд на природу речення відкриває можливість аналізувати смислові відношення між частинами складного речення, які реалізуються через різноманітні сполучники, сполучникові слова та інтонаційні засоби з акцентом на зміст предикативних частин. Прагматичний підхід зосереджує увагу на задумах мовця, процесові

прагматичного моделювання значення, а також на функційній ролі складного речення в реалізації різноманіття комунікативних стратегій. Комунікативний аспект розглядає складне речення як конструкцію, у якій об'єднано кілька інформаційно насичених ситуацій, актуальність яких у даний момент залежить від потреб комунікації.

Складна синтаксична конструкція із позиції прагмалінгвістики постає насамперед як засіб кодування складного змісту, інструмент реалізації комунікативних намірів автора та ілокутивних цілей. Вона забезпечує:

- скорочення інформації при збереженні її багатоманіття;
- акцент на певних ідеях через зміну акцентів на комунікативній актуальності;
- створення прихованих значень і логічних висновків у прагматичному контексті;
- стилістичну виразність, характерну для художнього твору.

Саме художні тексти, зокрема детективний та історико-пригодницький жанри, реалізують особливу функційну навантаженість складних конструкцій, при цьому моделюють різні варіанти психологічної напруги, відображають динаміку подій, авторську іронію чи самоіронію та міжособистісні стосунки між героями творів.

Процес дослідження складних конструкцій у прагмалінгвістичному аспекті передбачає одночасну увагу на чотирьох основних вимірах:

- структурному – типи синтаксичного зв'язку, ступінь семантичного злиття предикативних частин, способи ускладнення;
- семантичному – характер смислових відношень, роль сполучників, сполучних слів та інтонації у формуванні семантичної структури;
- прагматичному – задуми автора, стратегії прихованого впливу на читача, реалізація конкретної комунікативної мети;

- комунікативно-дискурсивному – місце складної конструкції в тексті, її значення для актуалізації темо-ремного поділу.

Актуальність комплексного аналізу синтаксичних одиниць, зокрема складних конструкцій, особливо виразна під час дослідження сучасної української прози, де складні структури є одним із найважливіших засобів індивідуально-авторського стилю письменника. У творах Андрія Кокотюхи, який працює переважно в жанрах детективу, трилера та історичної прози, складні речення виконують текстоутворювальну та виразно прагматичну функцію: вони змодельовують динамізм сюжетних перепитій, відтворюють ефект одночасності подій, підкреслюють психологічну напругу, формують певний авторський підтекст. Тому дослідження специфіки складних синтаксичних конструкцій у текстах А. Кокотюхи з позицій прагмалінгвістики дає змогу описати особливості його синтаксичного мовостилю та розкрити глибинні процеси побудови алгоритму взаємодії автора з читачем на рівні складного речення-висловлення.

Отже, наш підхід у виборі своєрідності бачення речення, зокрема прагмалінгвістичний, дозволяє розглядати складне речення не ізольовано, а як функційно насичений елемент художнього твору, що одночасно реалізує структурно-семантичні, стилістичні та комунікативно-прагматичні завдання тексту Андрія Кокотюхи.

1.2. Класифікація складних речень: структура, семантика

Однією із найактуальніших проблем сучасних синтаксичних концепцій є уніфікація типології та опис складних конструкцій з урахуванням пріоритетності семантичних параметрів, прагматичного потенціалу та структурної організації як складових елементів тексту. Незважаючи на постійний розвиток теоретичних основ синтаксису, досі не все узгоджено та систематизовано в типології складних речень, особливо щодо їхньої семантико-прагматичного поділу. Це зумовлює

необхідність подальшого поглиблення досліджень з акцентом на синтаксичні зв'язки, семантичні відношення та виявлення прагматичних стратегій, зокрема процес побудови авторського тексту, у якому письменник виявляє своє творче «я» через образність, емоційність, а також процес моделювання комунікативних намірів завдяки складним конструкціям.

Складне речення є важливою ланкою у синтаксичній системі мови, чітко відображаючи багатоманіття процесу формування думки. Воно забезпечує об'єднання двох або більше простих конструкцій в єдину побудову за допомогою логіко-семантичних зв'язків. У межах лінгвістичного аналізу складне речення – це основа для виявлення закономірностей формування складних смислових та комунікативних структур у мовленні. Вивчення цих синтаксичних одиниць сприяє глибшому розумінню взаємодії елементів у мовних структурах вищого рівня. Саме тому складне речення сприймається як базова одиниця лінгвістичного аналізу, у якій поєднуються формальні ознаки з функційними можливостями мови.

У межах нашої розвідки враховано наявність різних підходів до типології складних речень та їхнє потрактування, зокрема дискусійність класифікацій у структурно-семантичному та кількісному аспектах. Ми дотримуємося загальновизнаної концепції розподілу складних конструкцій на типи з урахуванням: кількісного критерію, наявності/відсутності сполучникового засобу: сполучникові й безсполучникові. Щодо складних сполучникових речень, то між їхніми предикативними частинами реалізується або сурядний, або підрядний синтаксичний зв'язок, показником якого є відповідні сполучники.

Теоретичним підґрунтям нашої розвідки щодо особливостей типології складного речення з позиції багатоаспектності в сучасній синтаксистичі слугують такі наукові праці: академічна граматика «Сучасна українська літературна мова: Синтаксис» під ред. І. Білодіда (1972), монографія А. Загнітка

«Теоретична граматика української мови: Морфологія. Синтаксис» (2011) та праці І. Вихованця, К. Шульжука та інших учених.

У сучасних синтаксичних дослідженнях СР посідає місце однієї з найбільш складної та суперечливої одиниці мови, класифікація та з'ясування типології якої досі потребує доопрацювання та уніфікації. Щоб чітко та переконливо висловити свою думку, недостатньо вміти формувати і формулювати поодинокі речення – необхідно об'єднувати їх у синтаксичну побудову, елементи якої пов'язані між собою логічним змістом, тим самим формуючи цілісний завершений текст.

Відомо, що система синтаксичних одиниць української мови сформувалася ще на праслов'янському етапі й постійно зазнавала трансформаційних процесів упродовж усієї історії мови.

Щодо історичного розвитку системи саме складних речень, то вона бере початок із праслов'янського періоду й характеризується поступовою зміною форм синтаксичного зв'язку. Більшість дослідників вважають, що в найдавніших писемних пам'ятках спочатку переважали безсполучникові складні речення, які вирізнялися експресивністю та динамічністю викладу думки. На пізнішому етапі розвитку мовознавчої думки сформувалися складносурядні речення – цей процес пов'язаний із появою й закріпленням сурядних сполучників як засобів зв'язку між рівноправними предикативними частинами. Найвищий етап розвитку припадає на розмежування складносурядних і складнопідрядних конструкцій, накопичення підрядних сполучників та сполучних слів, що дало змогу точніше виражати різноманітні логіко-семантичні відношення та в майбутньому створювати багатокomпонентні структури.

Питання дослідження складних речень залишаються актуальними й нині. Вони стосуються всіх основних рівнів функційного синтаксису української мови: структурного, семантичного й комунікативно-прагматичного. Особливу увагу сучасних учених привертають мінімальні моделі складнопідрядних речень та

принципи їх класифікації, статус безсполучникових складних речень, а також конструкції перехідного й синкретичного характеру.

У сучасній українській мові, зокрема в багатокомпонентних складних реченнях, широко представлені змішані, контаміновані утворення, які поєднують риси різних типів. Такі конструкції за певних трансформацій можуть переходити з одного синтаксичного класу в інший, що свідчить про гнучкість і динамічність синтаксичної системи.

Варто зупинитися на деталізації особливостей СР як комунікативної одиниці, що функціює в мові та характеризується рядом формально-граматичних та семантичних ознак, з-поміж яких найважливішими є: поліпредикативність СР виявляється в наявності двох чи кількох предикативних одиниць, що мають структуру простого речення, поєднаних в одне ціле; б) особлива структурна схема – виявляється в тому, що порівняно з простим складне речення має своєрідну структурну організацію; в) інтонаційна завершеність, семантична та структурна цілісність – частини не є самостійними, а зливаються в одне ціле за змістом й інтонаційно; із семантичного погляду СР служить засобом вираження семантичних відношень між предикативними частинами СР (перелічувальні, протиставні, зіставні, часові, умовні, з'ясувальні, причинові та ін.); змістова єдність виявляється у складному відображенні зв'язків між подіями, яке може виражатися семантичною неповнотою однієї з предикативних частин; г) повідомляється про кілька ситуацій і про відношення між ними.

Оскільки до СР належать різноманітні комунікативні одиниці мови, то в науковому обігу використовуються неоднотипні схеми класифікації СР. Однак з огляду на практичні потреби у вивченні синтаксису сучасної української літературної мови переважає традиційна концепція, згідно з якою СР класифікують за своєрідністю:

- синтаксичної будови;

- особливостями семантико-синтаксичних відношень між предикативними частинами;
- основними засобами зв'язку між предикативними частинами.

Розглянемо та спробуємо уніфікувати більш детальніше загальну типологію складних речень з урахуванням обґрунтованих класифікаційних ознак.

Сучасне мовознавство на сьогодні визнає типологію складного речення, яка визначається насамперед формально-синтаксичною основою:

- кількість предикативних частин у межах синтаксичної будови;
- наявність/ відсутність сполучних засобів;
- характер сполучних засобів на межі між предикативними частинами у складному реченні;
- зміст предикативних частин у межах безсполучникової конструкції.

За кількісним показником складні речення є: двокомпонентними (формуються із 2 предикативних частин) та багатоконпонентними (формуються із 3 і більше предикативних частин).

З урахуванням формально-синтаксичного рівня ці синтаксичні одиниці диференціюються на виділяють:

- складні сполучникові і безсполучникові речення *елементарної (неускладненої будови, біпредикативні)*;
- сполучникові, безсполучникові та сполучниково-безсполучникові речення *багатоконпонентні* (з трьох і більше предикативних одиниць, поліпредикативні).

Показниками сполучникового синтаксичного зв'язку (сурядного чи підрядного) є сполучники та сполучні слова:

- речення, частини яких (прості речення) поєднуються між собою сполучниками і сполучними словами, належать до сполучникових;

- речення, частини яких поєднуються між собою без допомоги сполучників і сполучних слів, лише інтонаційно, належать до безсполучникових.

Основу складного речення становлять вихідні, базові структури, що завжди складаються з двох предикативних одиниць, їх ще називають елементарними складними реченнями, біпредикативними, неускладненими. Саме в них типово виявляються структурні схеми СР.

Конструкції, до складу яких входить три і більше предикативних частин, називають неелементарними, ускладненими, багатокomпонентними, поліпредикативними. Вони теж бувають сполучниковими й безсполучниковими. Речення ускладненого типу є об'єктом синтаксичного опису лише з боку характеру поданих у них сполучень мінімальних конструкцій.

За формально-граматичними ознаками здійснюється диференціація *сполучникових* речень на:

- *складносурядні* – якщо частини поєднуються за допомогою сурядних сполучників;
- *складнопідрядні* – якщо при одній частині наявний підрядний сполучник чи сполучне слово.

Семантичні відмінності між складносурядними і складнопідрядними реченнями полягають у тому, що сполучники сурядності, поєднуючи предикативні частини цих речень в одне ціле, не вказують на їх залежний (одна від одної), підрядний характер, тоді як сполучники підрядності і сполучні слова, поєднуючи в одне речення різні предикативні частини, вказують водночас на залежність однієї предикативної частини від іншої.

Варто більш детально зупинитися на типології складнопідрядного речення як різновиду складного речення, яке є частотним у мові прози А.Кокотюхи.

На сучасному етапі розвитку мовознавства найбільш обґрунтованою визнається класифікація складнопідрядних речень за структурно-семантичним принципом, який передбачає 2 підходи: структурно-семантичний і семантико-структурний. На думку К. Ф. Шульжука, найбільш прийнятним є семантико-структурний варіант класифікації, оскільки він найбільше відповідає традиціям і найближчий до логіко-граматичної [77, с. 260].

Класифікацію складнопідрядних речень за концепцією К. Шульжука – в основі якої лежить поділ за характером залежності підрядного речення з головною предикативною частиною: у цілому чи до окремого її компонента – використано як теоретичну основу аналізу у нашій розвідці. Такі конструкції поділяються на нерозчленованої будови (одночленні) і речення розчленованої будови (двочленні) у межах структурно-семантичної класифікації. Щодо семантико-структурної, то її типологія розподіляється між 3 різновидами: складнопідрядні речення атрибутивної семантики, складнопідрядні речення з'ясувальної семантики, складнопідрядні речення детермінантної (обставинної) семантики.

Отже, виділяють такі *типи складного речення*:

сполучникові:

1. складносурядні (*елементарні, багатокомпонентні*);
2. складнопідрядні (*елементарні, багатокомпонентні*);
3. складні речення з сурядністю і підрядністю (*багатокомпонентні*);

безсполучникові:

1. з однорідними частинами (*елементарні, багатокомпонентні*);
2. з неоднорідними частинами (*елементарні, багатокомпонентні*);
3. з однорідними і неоднорідними частинами (*багатокомпонентні*);

сполучниково-безсполучникові (*багатокомпонентні*):

1. з сурядністю і безсполучниковим зв'язком;
2. з підрядністю і безсполучниковим зв'язком;

3. з сурядністю, підрядністю і безсполучниковим зв'язком.

Основний тип складних речень становить речення мінімальної будови (базові, вихідні, елементарні), що мають дві предикативні одиниці, один рівень членування на межі частин.

Результатом сполучуваності предикативних частин є інша синтаксична конструкція – *багатокомпонентне складне речення*, яке на відміну від неускладненого складного речення є більшим за обсягом та змістовою ємністю.

Більшість лінгвістів вважає, що основними рисами складних багатокомпонентних речень є кількість предикативних частин (поліпредикативність), багатоманіття системи синтаксичних зав'язків та різні типи смислових відношень.

Розмежування цих синтаксичних різновидів складних речень здійснюється з урахуванням формальних і смислових показників.

Структури, яким притаманна структурна та семантична ускладненість, виокремлюють в окремий різновид – складні багатокомпонентні речення (поліпредикативні, СР ускладненого типу).

Семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами є основою розуміння граматичного значення, що лежить в основі розуміння семантико-синтаксичної структури складного речення.

Встановлення типології речень та їх ґрунтовний опис здійснюється на семантико-синтаксичній підґрунті з урахуванням змістового навантаження сполучників, сполучних слів та предикативних компонентів.

Основою нашого дослідження типології семантико-синтаксичних відношень між 2 предикативними частинами складного елементарного речення є класифікація, автором якої є І. Р. Вихованець:

- у складносурядних реченнях: двобічні темпоральні (одночасність дій, станів; послідовність дій, станів); зіставні; протиставні; розділові; причиново-наслідкові; умовно-наслідкові, градаційні;

- у складнопідрядних реченнях: часові; причинові; наслідкові; умовні; допустові; цільові; порівняльні; означальні; об'єктні; просторові;
- у безсполучниковому складному реченні з недиференційованим синтаксичним зв'язком між предикативними частинами: зіставно-протиставні, причиново-наслідкові, умовно-наслідкові, пояснювальні [8].

Комунікативний аспект організації складної конструкції залежить від аналізу загального та часткового смислу, вибором синтаксичних одиниць залежно від наміру учасника комунікації та змісту його повідомлення.

Комунікативна перспектива складного речення реалізується:

- у меті висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні, оптативні);
- у співвіднесеності змісту складного речення із темо-ремним поділом.

В сучасній українській граматиці відповідно до *функційного погляду* сутність складного речення обумовлюють такі синтаксичні зв'язки: сурядний, підрядний, недиференційований – на основі яких вирізняють *складносурядні, складнопідрядні* та речення з *недиференційованим* зв'язком (→ більшість *безсполучникових* складних речень з неоднорідними частинами).

У мовленні для вираження своєї думки мовці часто використовують складні багатокомпонентні структури, у яких поєднуються різні види синтаксичного зв'язку: сполучниковий (сурядний / підрядний); безсполучниковий.

Залежно від актуальності повідомлюваної інформації нашому мовленню властиво реалізовувати варіанти різновидів моделей.

Характер синтаксичного зв'язку лежить в основі поділу складних багатокомпонентних речень на такі різновиди: СС багатокомпонентні Р; СП багатокомпонентні Р; багатокомпонентні СБ(безсполучникові) Р; С багатокомпонентні Р змішаного типу (*сполучн.+безсполучн.*).

Складні багатокомпонентні конструкції є багатими на синтаксичну та семантичну розгалуженість. У межах цих будов можуть варіюватися різні типи

зв'язку: або сполучниками сурядності, або сполучниками підрядності та сполучними словами, або – безсполучниково.

Така типологія сформована поєднанням певних синтаксичних зв'язків: сурядністю та підрядністю; підрядністю та сурядністю; сурядністю й безсполучниковим зв'язком; підрядністю та безсполучниковим зв'язком; сурядністю, підрядністю та безсполучниковим зв'язком.

Вони належать до найбільш розгалужених у синтаксичному та семантичному плані складних речень. Це багатокomпонентні побудови, неоднотипні за своєю структурою; завдяки ним мовці під час спілкування висловлюють найскладніші думки.

Проте частими в текстах художніх творів є складні багатокomпонентні структури, у яких реалізуються значно складніші взаємини між синтаксичними зв'язками, де часто наявні ведучі та підпорядковані синтаксичні зв'язки, тобто такі речення мають один *зовнішній (основний) рівень членування* й один чи кілька *внутрішніх (підпорядкованих)*.

На основі аналізу теоретичного матеріалу ми спробували систематизувати ознаки складних багатокomпонентних речень, з-поміж яких виокремили такі: наявність не менше 3 компонентів та можливість поєднання сполучникового та безсполучникового синтаксичного зв'язку, їх розподіл; багатоманіття побудови; можливість внутрішнього ускладнення предикативних частин; складність семантико-синтаксичної структури і семантико-синтаксичних відношень.

Наявність кількох предикативних центрів та розгалужена система синтаксичних зв'язків між ними створюють сприятливі передумови для реалізації комунікативних цілей мовця й забезпечують змістову єдність та завершеність висловлювання.

1.3. Функційно-прагматичний потенціал складних речень

Змістове наповнення та особливості комунікативної ефективності будь-якого тексту, зокрема художнього, реалізуються через його прагматичну спрямованість і одночасне відтворення функційного навантаження, що можна досягти завдяки вдалого авторського підбору різних мовних засобів та способів їх використання.

Літературні твори є можливістю виявлення письменником суб'єктивного чинника, котрий безпосередньо визначає підбір індивідуальних синтаксичних моделей відповідно до авторських світоглядних позицій і рівня володіння мовою.

Творець слова у своїх доробках намагається уточнити, деталізувати, прокоментувати, переконати, спрямувати читацьке сприйняття до необхідного автору усвідомлення проблем чи обставин або навпаки спровокувати нерозуміння, яке посилить ефект «мозкового штурму» на сприйняття художньої ситуації, при цьому реалізуючи прагматичні функції.

Уміле використання письменниками різноманіття типології синтаксичних конструкцій дозволяє відтворювати багатство смислових та емоційних відтінків саме завдяки мовним знакам вищого рівня, які чітко розкривають свої естетичні можливості та формують цілісну структуру виразного тексту.

Системний підхід до вивчення синтаксичних конструкцій допоможе з'ясувати різнобічність напрямків формування цих складних побудов, можливості реалізації усіх функцій, які задумав автор, а головне – впровадити у свій доробок необхідний йому прагматичний підтекст.

Зростання неабиякої популярності україномовних художніх творів після повномасштабного вторгнення у друкованому та соціально-медійному форматах посилює їхній вплив на свідомість та підсвідомість сучасного суспільства.

Автори свідомо намагаються реалізувати функційні та прагматичні наміри під час формування мовної організації текстів, при цьому застосовують

синтаксичні засоби різного експресивного рівня, психологічно навантажені роздумами та інформаційно насичені динамізмом, що покращує ефективність мовленнєвого впливу на зацікавленого читача.

Загальнолінгвістичне дослідження текстів художніх творів впливає на вибір вивчення специфіки мовних характеристик на різних рівнях, передусім на синтаксичному. Проте всебічне осмислення їхнього значення можливе за умови комплексного підходу, який об'єднує кілька пріоритетних для сучасного мовознавства аспектів, зокрема актуальний сьогодні прагматичний, що підкреслює значущість синтаксичних конструкцій у процесі встановлення контакту між автором твору та його співрозмовниками – мовленнєвими партнерами.

Конкретний мовленнєвий акт та загалом процес комунікації з урахуванням прагмалінгвістичного напрямку акцентують увагу на ролі мови як обґрунтованого вияву суб'єктивних дій та соціальних позицій мовця.

Розуміння механізму формування тексту художнього твору розпочинається із формулюванням мети та визначенням авторського задуму, що допомагає всебічному та глибокому сприйнятті твору.

Як відомо, речення є основним комунікативним елементом мови, котрому характерна багатовимірність цього явища, яке вимагає системного дослідження. З огляду на це, аналіз синтаксичних одиниць доцільно здійснювати із використанням спеціалізованих лінгвістичних концепцій, зокрема, прагмалінгвістичного та комунікативного напрямів.

Реалізація комунікативної мети за допомогою мовленнєвого впливу на читача – це найважливіше завдання письменника, яке він намагається втілити у художній доробок через застосування прагмалінгвістичного аналізу. Дослідження природи втілення цих завдань за допомогою синтаксичних будов у художньому мовленні дозволить запобігти поверхневості розуміння та сприятиме всебічному зануренню в текст як складний комунікативний феномен.

Прагмалінгвістичний підхід, з урахуванням основ якого вивчають художній текст, зокрема прозовий, привертає увагу до всебічного відзеркалення світобачення автора та його читача, а потім його формулювання за допомогою мовних засобів, насамперед, синтаксичними одиницями різної типології, котрі природньо покликані викликати певний емоційний стан, при цьому реалізуючи свої функції.

Прагмалінгвістична складова в будові синтаксичного значення виступає ключовим фактором, який визначає смислові показники вживання мовних одиниць, параметри пристосування до контексту твору та принципи відтворення прагмалінгвістичних значень.

Історіографія вивчення складних речень відображає концептуальні зміни методологічних підходів із врахуванням трансформації найважливіших завдань сучасної лінгвістики.

Отже, системність в аналізі текстів художніх творів з урахуванням прагмалінгвістичного та комунікативного аспектів потребує їх об'єднання, виявлення значення контекстів на їх використання.

Висновок до розділу 1

Досягнення сучасної синтаксичної науки демонструють змінні тенденції розуміння речення: від традиційного логіко-граматичного підходу до комплексного аналізу, що акцентує увагу на структурному, семантичному, прагматичному і комунікативному вимірах. На сьогодні пріоритетним є розгляд складного речення як синтаксичної одиниці, утвореної із кількох предикативних частин, із здатністю виражати складні смислові відношення, пристосування до контексту та реалізації комунікативних задумів автора.

Уніфікація типології таких конструкцій ґрунтується на кількісному складі предикативних частин, наявності/відсутності сполучникових засобів, характері

синтаксичного зв'язку (сурядний, підрядний, безсполучниковий) та семантико-синтаксичних відношеннях між компонентами (часові, причинові, умовні, означальні тощо), визначенні статусу складних багатокomпонентних утворень з поєднаними одночасно різними видами зв'язку, що демонструють гнучкість синтаксичної системи української мови.

У прагмалінгвістичному контексті ці структури є засобом реалізації авторських задумів, забезпечують компресію інформації, змістову єдність, стилістичну виразність, моделюють динаміку оповіді, психологічної напруги та підтексту.

Мова прози Андрія Кокотюхи, зокрема жанри детективу та історичної прози, із складними реченнями набуває особливої ролі в індивідуально-авторському стилі, сприяючи ефективній комунікації з читачем через контекстну адаптацію синтаксичних конструкцій та створенню емоційної напруги.

Аналіз функціювання складних речень у романах А.Кокотюхи дає змогу описати приклади актуальних прагматичних стратегій, розкрити механізми впливу на підсвідомість сучасного читача. Тому поглиблення досліджень функційно-прагматичного аспекту збагачує теоретичну базу для комплексного вивчення художнього тексту.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ В РОМАНАХ А. КОКОТЮХИ

2.1. Синтаксичні особливості мови творів А. Кокотюхи

Експресія художнього тексту, яка визначає його прагматичний потенціал, є результатом свідомого авторського добору синтаксичних засобів, що беруть активну участь у процесі текстотворення та безпосередньо відображають комунікативний задум письменника. У прозі Андрія Кокотюхи експресія реалізується через динамічну складову в організації синтаксису, спрямовану на створення напруги, моделювання психологічних станів героїв та залучення читача до активної участі в розповіді. Синтаксичні конструкції стають не лише структурною основою тексту, а й потужним інструментом прагматичного впливу, що забезпечує ілокутивну силу висловлювань і перлокутивний ефект на реципієнта.

Невідомість, незрозумілість, вир подій, загадкові лабіринти інтриг перетворюють зацікавленого читача на безпосереднього учасника детективної пригоди, який перебуває в інтелектуальній напрузі, залучаючи при цьому увесь спектр своїх фонових знань, логіку, мисленнєвий потенціал, уважність, дедуктивність [10, с. 252].

Аналіз джерельної бази засвідчив, що в аналізованих творах авторське мовлення відтворює універсальність у використанні синтаксичних конструкцій: від елементарного інформування читача про подію чи ставлення до неї (прості речення – 47 %): *Невеликі апартаменти в Нижньому Личакові він займав уже третій рік* (1); *І раптом дім перетворився на тюремну камеру* (1); *Жодної небезпеки він не відчуває* (1); *У разі чого здатен про себе подбати* (1); *Присутність вартового зайва* (1); *Це свідчить про недовіру* (1); *А його це*

значною мірою ображає (1); Кирпатий не сперечався (1); Писав, повільно згадуючи граматику (1); Та відразу викинув цю ідею з голови (1); і, власне, до глибокого аналітизму ситуації, яку забезпечують складні речення (складні речення – 53 %), які домінуючи за частотою, окрім того, слугують для розкриття причиново-наслідкових зв'язків, умовності чи часових відносин, що є характерним для детективного та історичного жанрів: *Тепер він опинився у цілковитій тиші, якщо не зважати на цокання годинника зі спальні* (1); *Сьогодні саме планувалася прем'єра в Опері, вона вже почалася, скоро фінал, тому...* (1); *Та й загалом виглядало, ніби власник не замовив костюм у кравця спеціально, як водиться, а купив готовий, бо так дешевше* (1); *Незнайомець насувався, проте якось дивно* (4); *Зараз дістала нагоду уявити, яка вона насправді – нестримна, гуркотлива стихія* (4); *Вони впали разом – Іван таки встиг підхопити дружину, але не втримався, повалився разом із нею* (4); *Лиш в останній момент йому дивом удалося розвернутися так, аби Анна опинилася на ньому зверху* (4).

Така синтаксична варіативність елементарності та нашарувань ситуацій сприяє створенню атмосфери динамізму, швидкої інформації, невизначеності та інтелектуальної напруги, перетворюючи читача на активного учасника детективної історії. Невідомість подальшого розвитку подій, загадковість мотивів героїв і вир динамічних перипетій змушують читача постійно накопичувати фонові знання, застосовувати логічне мислення, дедуктивні здібності та уважність. Складні синтаксичні конструкції, зокрема багатокomпонентні складнопідрядні речення з кількома підрядними частинами, які є природними для мовистилу письменника, об'єднують інформацію, імітуючи складність реального мисленнєвого процесу героя-детектива, який відтворює ланцюг подій. Наприклад, у фрагментах, де описується розслідування чи внутрішній монолог героя, підрядні частини (атрибутивні, з'ясувальні, причинові, умовні, часові) вводять додаткові уточнення та припущення, що

прагматично акцентують на невирішеності ситуації та стимулюють читача до власних припущень.

Прагматичний потенціал синтаксису А. Кокотюхи посилюється також через часте використання безсполучникових складних речень: *Вдалося: Євині щокни враз запашили (З); Висунула умову: хай власним коштом зробить їй каналізацію; газове опалення бабуся за життя якось примудрилася обладнати (З); Три дзвінки з коротким інтервалом означали: щось справді термінове (З); Кинуте Гайдуком посилення відкривалося повільно, інтернет на вулиці працював не так жваво (З); і конструкцій з елементами парцеляції, які передають емоційну напругу, раптовість відкриттів чи психологічний стрес, внутрішній діалог із собою, наприклад: *Природа подібної передсмертної гримаси – сильний спазм. Різкий біль, шок, судом (З); Стейки закупаються для ресторанів у всіх наших містах-мільйонниках. Власна торговельна марка, а ще сосиски, ковбаски... Доларовий мільйонер (З); Ти козел, Тошо. Мудак. Але не дурник (З); – Не мели дурниць! – Єва тупнула ногою. – Краще цигаркою пригости. Панською (З).**

Такі структури відтворюють частковість сприйняття у критичні моменти, залучаючи читача до співчутливого переживання. Водночас складносурядні речення з протиставними чи зіставними відношеннями підкреслюють відмінності контрастних характерів, моральні дилеми чи історичні паралелі, що є типовим для історичних детективів автора.

Отже, наше дослідження засвідчило, що синтаксичним особливостям мови романів Андрія Кокотюхи характерне чергування простих і складних конструкцій, перевага підрядного синтаксичного зв'язку, динамізм згущення інформації, що є свідомим стилістичним вибором, спрямованим на реалізацію прагматичних цілей. Вони перетворюють художній доробок на інтерактивний простір, де читач стає не пасивним спостерігачем, а активним учасником детективної гри, мобілізуючи всю базу когнітивних і емоційних ресурсів. Такий підхід не лише підкреслює майстерність автора в жанрі масової літератури, а й

демонструє потенціал сучасної української прози у створенні комунікативно насиченого художнього тексту, здатного впливати на підсвідомість читача на глибокому прагматичному рівні.

2.2. Структурно-семантична своєрідність складних речень у творах

А. Кокотюхи

Наше дослідження мови романів засвідчило, що тексти творів А. Кокотюхи чітко презентують характерні риси універсального мовостилю, притаманного окремому автору.

Структурно-семантична своєрідність складних речень в аналізованому доробку виявляється в їхній функційній зорієнтованості на створення динамічної розповіді сюжету, психологічної глибини та комунікативної напруги.

За нашими даним, найуживанішими в романах А.Кокотюхи є такі різновиди складних речень: **складнопідрядні речення елементарної будови:** *Чоловік спершу переконався, що з нею нічого не сталося (4); Тільки читачам не треба знати, як виглядають слідчі розшукової поліції (4); Колеги знали його й відкрито недолюбливали за гнучкість, яка межувала з жадібністю (3); Тому водія зовсім не здивувало, що пасажир не доїхав до вказаного місця (3); Прийшовши напередодні пізно, Кошовий вклався спати з відчуттям, що ранком не треба підриватися й бігти по справах (2); У жодному разі не шкодую, що вдалося відбутися малою кров'ю (2); складнопідрядні речення, які складаються із 2-4 предикативних частин:* *Уявила, як озиратимуться на неї модні київські пані та панни, як водитимуть носами, будуть принохуватися, пошепки обговорювати...(4); Анна й забула, що на них досі дивиться візник, котрий ще й зробився раптом рятівником (4); Вдень припікало, хоч улітку спека тут відчувалася не так, як у Києві (1); Чув не раз, як пані та панове із сусідніх помешкань та будинків нарікали на тих, кому прийшло в голову прокладати по*

Личаківській трамвайну колію (1); Страшилки, якими Тетяна Помічна залякувала всіх довкола, виявилися для Лори несподіванкою, з якою доведеться рахуватися й на яку варто робити поправку (3); Навіть вдалося побалакати з жінкою, яка назвалася Наталею і не запитала, хто така Лора, бо цілком логічно сприйняла її частиною поліцейської слідчої групи (3); **двокомпонентні складні безсполучникові речення:** Аж тепер зрозуміла: капелюшок злетів із голови при падінні (4); Та обуритися не встиг: зауваження охоронець зробив доцільне (1); Він щиро вважав: світ змінюють потрясіння (1); Люди п'ють та нахваляють, він же більше схиляється до таких ось домашніх продуктів (1); Тож після легенької вечери в готельному ресторанчику Лора побажала Соколу доброї ночі, знаючи: цей непробивний засинає без проблем (3); Схиляюся до висновку: Ярового ніхто не вбивав (3); **значно рідше складносурядні:** Незнайомець насувався, проте якось дивно (4); Голова очікувано паморочилася, та це не переймало (3); Нещасний хоче закричати, та йому забиває подих (3); Доці й сльота змушували тамтешніх мешканців пересуватися обережно, і люди не раз і не два брьохалися в грязюці (3).

Типовими для романів письменника є складні речення (зазвичай 3, рідше 4 предикативні частини) з **різними видами синтаксичного зв'язку та зазвичай різними смисловими відношення:** Ідеальні місця, де плодиться всяка зараза, і я не про хвороби кажу (4); Його старанно намолодили гримом, який сипався просто на сцені, і не помічати цього було дуже важко (4); На її дзвінки Богдан реагував миттєво, але Лора тут же подумки завважила: вона не просто зараз уперше за весь час роботи в службі безпеки банку «Омега» виїхала з Києва далі, ніж на півсотні кілометрів (3); Сова зітхнула, та Лора вловила: це гра (3); Боковим зором зачепила Сокола – з її появою той поспіхом вибрався з салону, чого за Богданом майже не водилося (3); Колись чоловік пожартував: Лорі треба спеціальне помешкання зі штучним кліматом, який буде підібраний

індивідуально (3); *Навряд помилюся, коли стверджу: особа, яка висмикнула сюди вас, за півгодини злила в інтернет сенсаційну новину* (3).

Такі небагатокомпонентні типові конструкції містять конфігурацію синтаксичних зв'язків «підрядний + сурядний, безсполучниковий + підрядний, сурядний + безсполучниковий». Ці складні конструкції з елементами коментаря чи оцінки об'єднують основне повідомлення з пояснювальними деталями, що посилює його змістову насиченість. При цьому вони не переобтяжують читача надмірністю наданої інформації задля чітко усвідомлення реальності подій. Такі синтаксичні одиниці створюють ефекти лаконічної достовірності, іронії або переконливості, формуючи атмосферу психологічної напруги й підкреслюючи характер ситуації. А відтак забезпечують багатоманіття сюжетних ліній і підтекстів художнього твору та впливають на спосіб його сприйняття читачем.

Типовими для мови аналізованих романів є **моделі складнопідрядного речення, одна із предикативних частин якого ускладнена ускладнювальними компонентами** (зазвичай, типологія відокремлених членів речення): *Поправивши шапку й піднявши комір куртки, Єва занурилася в переплетіння неможених вуличок, що перерізали й зв'язували приватний сектор міської околиці, а фактично – села* (3); *Єва видобула недорогий, куплений з рук на базарі смартфон, функцій якого їй вистачало з головою* (3); *Вона рушила на звук, утримуючи рівновагу, ніби справді стояла в човні* (3).

Як бачимо, такі синтаксичні структури виконують функцію деталізації висловлення за рахунок поєднання стратегії економії мовних засобів та надмірності пояснення, таким чином розширюючи семантичні межі сюжетної ситуації. Увиразнення опису для додаткових смислових відтінків, відтворення усього спектра психологічних станів та підсилення стилістичної виразності – ось функційне навантаження таких конструкцій.

Оскільки найчастотнішою моделлю складних речень у творчому доробку А. Кокотюхи є складнопідрядні речення елементарної будови, то зосередимо

увагу на цьому різноманітності складних конструкцій. Щодо частоти функціонування складних сполучникових речень в аналізованих творах, то понад 60 % таких конструкцій мають нерозчленовану структуру, з-поміж яких переважають одиниці із підрядними **з'ясувальними** частинами (53 % від усіх нерозчленованих одиниць). Така організація синтаксису не є випадковою: вона слугує інструментом для відтворення мисленнєвих процесів героїв, уточнення авторського задуму та посилення прагматичного ефекту, що є характерним для детективного та історичного жанрів, у яких себе реалізовує письменник. Нерозчленовані структури забезпечують семантичну компактність, дозволяючи інтегрувати пояснювальні елементи безпосередньо у предикативне ядро, без розриву на окремі висловлювання, що сприяє відтворенню природного потоку думок. Наприклад: *Чоловік спершу переконався, що з нею нічого не сталося* (5); *Раптом Іван згадав, що вони в публічному місці* (5); *Тому водія зовсім не здивувало, що пасажир не доїхав до вказаного місця* (4); *Ладний дивився на аркуш і не знав, що писати далі* (3). Як бачимо, підрядні частини є невіддільною частиною семантичної єдності із головною, адже становлять частину її предикативного значення, при цьому конкретизують, уточнюють, розкривають значення саме дієслів: *Уявила, як озиратимуться на неї модні кийівські пані та панни, як водитимуть носами, будуть принохуватися, пошепки обговорювати...*(5); *Лиш Анна не гарантувала, що їх уберегли саме такі громіздкі аксесуари* (5); *У жодному разі не шкодую, що вдалося відбутися малою кров'ю* (3); *Йї точно не розуміють, у який час живуть, в яких процесах мимоволі беруть участь* (2); *Адвокатові не подобалося, коли непрохані незнайомці порушують особистий простір і не можна цьому зарадити* (2).

А відтак вони не розчленовують висловлення, а стають з головною частиною синтаксичним цілим. Такі речення, зазвичай, передають зміст самої думки, внутрішній монолог персонажа, демонструючи при цьому процес роздумів, сумнівів психологічних коливань, а також мотивацію до дії.

Менш поширеною, однак прагматично мотивованою на деталізацію чи уточнення ситуації, чи явища без членування на окремі повідомлення, є група складнопідрядних речень із підрядною **означальною** семантикою, які посилюють функційну виразність художнього опису та забезпечують чіткість у певних якісних характеристиках предметів. Окрім того, їхня особливість – це засіб створення фону детективної атмосфери, емоційних деталей та зорової конкретизації. Наприклад: *Ідеальні місця, де плодиться всяка зараза, і я не про хвороби кажу* (5); *Його старанно намолодили гримом, який сипався просто на сцені, і не помічати цього було дуже важко* (5); *Бо матінка-природа наділила Івана зовнішністю, яка не давала змоги сприймати його серйозно, справжнім мужчиною* (5); *А місце, де нас сьогодні зібрали, – прокляте* (4); *Я шкодую про той день, коли хотів обдурити тебе й попросив його...* (3).

Нами зафіксовано невелику групу складних речень із підрядними способом дії та міри і ступеня, які теж належать до нерозчленованих структур. Це конструкції на зразок *Я настільки всіх вас дістала, що ви обоє змовилися мене вбити?* (4); *Брила, зрушена з місця далеко за східним кордоном, упала так, що грім лунає аж сюди, в тиху й донедавна спокійну, благополучну Галичину* (2), які конкретизують, яким чином відбувається дія, яку описано в головній частині, та інтенсивність, межу або порівняльні властивості дії чи ознаки. Як бачимо, у підрядних частинах змодельовано спосіб реалізації дії, що посилює експресивність авторського мовлення із своєрідним інтонаційним ритмом, а також елементи увиразнення стану персонажа.

Отже, структурно-семантична своєрідність складних речень у творах А. Кокотюхи полягає в їхній зорієнтованості на нерозчленованість, де підрядні частини інтегруються в семантичне ядро, забезпечуючи компактність і динаміку. Це не лише стилістичний прийом, а й прагматичний механізм, що моделює процеси мислення, створює напругу та залучає читача бути учасником створення прихованого текстового змісту. Домінування з'ясувальних конструкцій

підкреслює внутрішню динаміку персонажів, означальні – візуальну деталізацію, а способу дії – емоційну інтенсивність, роблячи прозу А. Кокотюхи ефективним зразком сучасного українського детективу з історичним колоритом. Такий синтаксис сприяє реалізації авторської інтенції – поєднання розважальності з глибоким психологічним аналізом, що робить твори доступними та інтелектуально насиченими для широкої аудиторії.

2.3. Прагмалінгвістична специфіка складних речень в аналізованому доробку

У сучасному мовознавстві прагмалінгвістичний підхід до аналізу синтаксичних конструкцій набуває дедалі більшої актуальності, оскільки дозволяє виявити не лише структурні особливості мовних одиниць, а й їхню функційну навантаженість у конкретному комунікативному контексті. З цієї позиції особливого значення набуває дослідження складних речень у художніх творах, зокрема в романах сучасного українського письменника Андрія Кокотюхи, чия проза вирізняється динамічністю, емоційною насиченістю та виразною авторською комунікативною спрямованістю.

Складне речення в романах А. Кокотюхи виконує не лише синтаксичну функцію об'єднання кількох предикативних частин, а й виступає засобом реалізації мовленнєвих намірів персонажів, відтворення їхніх емоційних станів, оцінок, сумнівів, припущень. У прагмалінгвістичному аспекті важливим є аналіз смислового спрямування висловлювань, виявлення комунікативної мети, яку переслідує мовець, а також розкриття прихованих смислів, натяків, прихованих змістів.

У романах А. Кокотюхи складні речення часто використовуються для створення психологічної напруги, динамізму сюжетної лінії, відтворення внутрішнього стану персонажів.

В аналізованих романах автор активно використовує складнопідрядні конструкції з підрядними з'ясувальними та обставинними частинами, які відображають сумніви, вагання, внутрішній монолог героя: *Лорі хотілося знати, що являв собою Ігор Яровий, котрий справив на неї не найкраще враження* (3); *Не знала, під яким приводом, бо робота консультанта в службі безпеки великого банку нічого схожого не передбачала* (3) – у цих реченнях простежується подвійна комунікативна мета: передати внутрішній конфлікт персонажа та створити атмосферу напруженості.

Особливу увагу заслуговують складні речення у діалогах, де вони виконують функцію регуляції мовленнєвої взаємодії, вираження емоційної реакції, переконання чи заперечення. Такі конструкції часто містять елементи непрямой мови, що дозволяє передати не лише зміст, а й інтенцію мовця. Наприклад: *Але навіть якби попросила слідчого допомогти, неодмінно нарвалася б на цілком логічне з його боку: «Для чого вам?»*. *Відповіді не буде, адже Лора збиралася порушити закон* (3) – у таких ситуаціях складне речення поєднує логічне міркування з емоційним закиданням, що підсилює драматизм ситуації.

Важливо у прагмалінгвістичному плані також враховувати контекстуальну зумовленість складних конструкцій. У прозі А. Кокотюхи складні речення часто функціують як засіб реалізації авторського задуму – створення напруженої атмосфери, формування характерів, розкриття мотивів поведінки героїв. Вони сприяють більш детальному розумінню підтексту, котрий не завжди виражений експліцитно, але його можна простежити через синтаксичну організацію висловлювання.

Прагмалінгвістичний аналіз складних речень у романах А. Кокотюхи дозволяє виявити їхню багатфункційність, здатність відтворювати інформацію, емоції, оцінки, задуми мовця. Складні конструкції виступають важливим інструментом реалізації комунікативної стратегії автора, сприяючи створенню цілісності художнього твору. Перспективним видається подальше дослідження

прагматичних аспектів синтаксису в контексті сучасної української прози, зокрема в аспекті інтерпретації підтексту та мовленнєвих актів.

Як відомо, прагмалінгвістичний підхід до аналізу художнього тексту акцентує увагу на спрямованості мовленнєвого акту на читача, для якого створюється сюжетна розповідь із метою не лише передачі інформації, а й виклику певного перлокутивного ефекту – емоційної або неемоційної, але реакції. У романах А. Кокотюхи ця орієнтація проявляється через майстерне використання складних синтаксичних конструкцій, які моделюють комунікативну ситуацію у вигляді типового «діалогу» між автором і читачем через посередництво текстом.

Повне сприйняття такого «спілкування» можливе лише за наявності спільної пізнавальної основи: сукупності лінгвістичних компетенцій, культурних кодів та екстралінгвістичних знань, що формують основу для декодування прихованого змісту. Фонові знання, накопичені у процесі соціокультурної взаємодії, стають ключовим чинником адекватної інтерпретації художнього дискурсу, дозволяючи читачеві відновити авторську картину світу.

Дослідження комунікативної ситуації в художньому творі вимагає залучення антропоцентричного принципу, який впливає на мовлення: воно контекстуально зумовлене, інформативно насичене та функційно спрямоване. Комунікативний задум висловлювання, детермінований суб'єктивною позицією адресанта, безпосередньо впливає на добір синтаксичних засобів, через які реалізується авторська позиція та моделюється очікувана реакція читача.

У процесі мисленнєвого конструювання складного речення автор спочатку формулює комунікативне завдання, виходячи з умов мовленнєвого акту та ролей його учасників. Центральним елементом стає вибір опорної предикативної одиниці (якщо це складнопідрядне речення) в головній частині, яка, за принципом актуального членування, несе тему – відому інформацію, що слугує основою для прагматичної організації всього висловлювання. Підрядна частина

ж виконує функцію реми, доповнюючи базову думку новою, уточнювальною чи пояснювальною інформацією, спрямованою на полегшення сприйняття та посилення ілюкативного впливу.

У романах А. Кокотюхи цей механізм набуває особливої виразності: складні синтаксичні конструкції часто є інструментом створення психологічної напруги, прихованого натяку чи іронічного дистанціювання, змушуючи читача активно долучатися до процесу формування певної думки. В одній із частин фіксується стабільна ситуація чи відомий факт, тоді як інша предикативна частина, відображаючи ситуацію, вводить динамічний елемент – причину, умову, час чи наслідок, – що відповідає детективній логіці розгортання інтриги сюжетної лінії. Така прагматична асиметрія між частинами складного речення забезпечує семантичну глибину та комунікативну ефективність, стимулюючи реципієнта до передбачення подальшого розвитку подій і, зрештою, до співучасті в авторському діалозі.

Таким чином, складні синтаксичні конструкції в романах А. Кокотюхи виступають як формальними одиницями, так і прагматичними елементами, що реалізують задум тексту, моделюють читацьке сприйняття та забезпечують діалогічність художнього дискурсу в його найглибшому комунікативному вимірі.

Семантичний основа базової предикативної частини, яка лежить в основі формування логічного ланцюга розвитку ситуації визначає набір сем, що лежать в основі комунікативного задуму адресанта. Ця семантична структура є первинним джерелом прагматичної спрямованості складного речення, до якої додатково долучаються екстралінгвістичні фактори: конотація, емоційна забарвленість, оцінна модальність та інформативна насиченість, що спільно формують прихований підтекст конструкції.

На думку більшості сучасних лінгвістів вважають, що номінативний зміст елементів висловлювання не завжди збігається з його реальним сенсом у

конкретному комунікативному акті, який виникає внаслідок взаємодії денотативної семантики з контекстуальними та ситуаційними чинниками, що змінюють сприйняття повідомлення читачем. Саме ці явища стають визначальними для актуалізації синтаксичних структур у динамічному мовленнєвому потоці.

Реалізація концептуальних змістів у художньому дискурсі є складним когнітивно-мовленнєвим процесом: автор, формуючи текст, орієнтується на потенційного читача, провокуючи в його свідомості асоціативні ланцюги, зумовлені індивідуальним досвідом та стратегічним розгортанням розповіді. Спрямованість на адресата, як одна з базових прагматичних властивостей літературного твору, реалізується авторською манерою відтворення ідей через мовні засоби, що забезпечують естетичний та емоційний вплив.

Аналіз романів А. Кокотюхи демонструє значну частотність складних синтаксичних конструкцій як засобів впливу на читача. Ця адресованість активізує прагматичний потенціал структур, роблячи їх інструментом не лише передачі інформації, а й моделювання психологічної напруги, естетизму та емоційності, діалогу «втор – читач».

Мовлення героїв та авторська манера оповіді у творах А. Кокотюхи виявляють тісний зв'язок з усним мовленням сучасної української мови, що проявляється у природності синтаксичної організації, доступності викладу та динамізмі комунікативних ситуацій. Саме ця близькість до розмовного дискурсу, поєднана з майстерним використанням різних смислових відношень між предикативними частинами, створює ефект безпосереднього залучення читача, посилюючи інтерес до сюжетної інтриги, характерів героїв та історично-культурного тла.

Центральними у прагмалінгвістичних дослідженнях залишаються категорії адресанта та адресата, через які реалізуються ключові характеристики мовленнєвого акту: інтенційність, функційна спрямованість, контекстуальна

адаптація та стилістична ідентичність. Автор, конструюючи образ читача як активного суб'єкта сприйняття, не лише добирає синтаксичні засоби з урахуванням його фонових знань, а й передбачає можливі інтерпретаційні реакції, моделюючи таким чином діалогічний вимір тексту.

У романах письменника орієнтація на читача визначає організацію синтаксису: перевага складнопідрядних конструкцій з обставинними (причиновими, умовними, часовими, наслідковими) зв'язками сприяє логічному розгортанню думки, уточненню деталей та створенню багатопланового сенсу, що відповідає детективній природі розповіді. Через ці структури автор реалізує апелятивну функцію – звернення до читача з імпліцитним закликом до співпереживання, роздумів чи передбачення подій – та експресивну, об'єднуючи емоційне напруження й оцінну модальність.

Естетичний вимір прагматичного впливу проявляється у здатності складних речень викликати в читача задоволення від смислоутворення: чіткість логічних зв'язків, виразність причиново-наслідкових відносин та динаміка часово-просторових переходів дозволяють глибше проникати в авторський задум, відчувати ставлення героїв до подій і, зрештою, проживати текст як інтелектуально-емоційний досвід.

Таким чином, прагматичний потенціал складних синтаксичних конструкцій у прозі А. Кокотюхи ґрунтується на можливостях сучасної української мови та індивідуальній мовній особистості автора – його інтелектуальній глибині, стилістичній чутливості та вмінні прогнозувати читацьке сприйняття. Ці синтаксичні одиниці стають не лише засобом структурування наративу, а й ефективним інструментом естетичного й комунікативного впливу, що забезпечує письменникові місце серед визначних представників сучасної української детективної та історичної прози.

Висновки до розділу 2

Синтаксис мови прози А. Кокотюхи, як засвідчило наше дослідження, є багатогранним механізмом, що поєднує структурну складність із комунікативною ефективністю, забезпечуючи логічну організацію розповіді та глибокий вплив на читача через моделювання психологічної напруги, емоційної динаміки та інтелектуальної залученості.

Аналіз синтаксичних особливостей мови творів засвідчує свідомий авторський вибір на користь збалансованої варіативності: майже однакове співвідношення простих (47 %) і складних (53 %) речень створює ритмічне звучання тексту, де прості конструкції забезпечують стислість і темп, а складні – аналітичну глибину та семантичну компресію.

За нашими даними, найуживанішими в романах А.Кокотюхи є такі різновиди складних речень: складнопідрядні речення елементарної будови, складнопідрядні речення, які складаються із 3-4 предикативних частин, двокомпонентні складні безсполучникові речення, значно рідше складносурядні.

Типовими для мовопрози письменника є складні речення (зазвичай 3, рідше 4 предикативні частини) з різними видами синтаксичного зв'язку та зазвичай різними смисловими відношеннями. При цьому вони не переобтяжують читача надмірністю наданої інформації задля чітко усвідомлення реальності подій. Такі синтаксичні одиниці створюють ефекти лаконічної достовірності, іронії або переконливості, формуючи атмосферу психологічної напруги й підкреслюючи характер ситуації. А відтак забезпечують багатоманіття сюжетних ліній і підтекстів художнього твору та впливають на спосіб його сприйняття читачем.

Домінування складних одиниць, зокрема з підрядними зв'язками, відображає жанрову специфіку детективної та історичної прози, де причиново-наслідкові, умовні та часові відношення стають інструментом розгортання інтриги, імітації мисленнєвих процесів героїв і залучення читача до активної

уявності розгортання сюжетної лінії. Безсполучникові структури додатково посилюють експресію, передають раптовість, емоційний стрес, фрагментарність сприйняття, що перетворює читача на співучасника детективної гри.

Типовими для мови аналізованих романів є моделі складнопідрядного речення, одна із предикативних частин якого ускладнена ускладнювальними компонентами (зазвичай, типологія відокремлених членів речення). Такі синтаксичні структури виконують функцію деталізації висловлення за рахунок поєднання стратегії економії мовних засобів та надмірності пояснення, таким чином розширюючи семантичні межі сюжетної ситуації.

Оскільки найчастотнішою моделлю складних речень у творчому доробку А. Кокотюхи є складнопідрядні речення елементарної будови, тому ми більш детально зупинилися на дослідженні цього різновиду складних конструкцій. Структурно-семантична своєрідність складних речень проявляється насамперед у перевазі складнопідрядних речень нерозчленованої будови (понад 60 %), де з'ясувальні підрядні частини (53 %) забезпечують семантичну єдність і компактність у поєднанні із головною частиною. Такі конструкції ефективно моделюють внутрішні монологи, сумніви та мотивації персонажів, конкретизуючи дієслова мислення, сприйняття чи мовлення. Означальні підрядні слугують візуальній деталізації та створенню атмосферного фону, а підрядні способу дії, міри та ступеня додають експресивності й інтонаційного ритму. Ця організація збагачує семантику, сприяє прагматичній компресії, стимулюючи читача до інтелектуальної напруги та дедуктивних припущень.

Прагмалінгвістичний вимір складних речень у романах А. Кокотюхи характеризує їх як реальні конструкції комунікативного впливу: зорієнтованість на адресата, реалізація апелятивної та експресивної функцій, конденсація конотацій, емоційності та оцінної модальності. Складні конструкції моделюють діалог «автор—читач», провокуючи передбачення подій і емоційне співпереживання. Антропоцентричний принцип, актуальне членування та

контекстуальна зумовленість забезпечують ілокутивну силу висловлювань, а перлокутивний ефект – у залученні фонових знань реципієнта до реконструкції авторської картини світу. Естетичний потенціал цих одиниць полягає у здатності викликати насолоду від логічної чіткості, динаміки переходів і глибини підтексту, роблячи текст інтелектуальним та емоційним.

Отже, складні синтаксичні конструкції в романах А. Кокотюхи є граматичними одиницями та ключовим елементом авторської стратегії, що поєднує актуальність у наш час детективного жанру з психологічною глибиною та комунікативною ефективністю. Їхня структурна варіативність, семантична компактність і прагматична навантаженість демонструють високий потенціал сучасної української мови у створенні динамічного художнього дискурсу, здатного активно впливати на читача.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ А.КОКОТЮХИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Використання текстів зі складними реченнями А.Кокотюхи у формуванні синтаксичної та прагматичної компетентностей учнів ЗЗСО

Сучасна мовна освіта в закладах загальної середньої школи зорієнтована на компетентнісний підхід, що передбачає не лише засвоєння синтаксичних норм, а й розвиток уміння трактувати комунікативні стратегії мовця. У цьому контексті особливої актуальності набуває формування синтаксичної компетентності (володіння нормами побудови та аналізу багатокomпонентних одиниць, адаптацію мовлення до конкретної ситуації спілкування) та прагматичної компетентності (аналіз комунікативної мети висловлювання, розпізнавання прихованих смислів і підтексту у висловлюваннях).

Використання складних речень із романів Андрія Кокотюхи є пріоритетним засобом для такої роботи, адже в його текстах складні конструкції характеризуються багатоплановістю прагматичного навантаження (моделювання психологічної напруги, іронії, спілкування) становлять цінний дидактичний матеріал для уроків української мови, дозволяючи поєднати лінгвістичний аналіз із стилістичним аспектами. Це дозволяє учням старших класів не лише вдосконалювати синтаксичну грамотність, а й розвивати критичне мислення завдяки аналізу комунікативних намірів героїв та авторських задумів.

Теоретичні засади формування синтаксичної та прагматичної компетентностей у шкільній практиці вивчення української мови. Формування мовленнєвої компетентності учнів у процесі вивчення української мови є одним із ключових завдань сучасної шкільної освіти, визначених

Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти та чинними програмами з української мови (для 5–9 та 10–11 класів) [17; 56]. У структурі ключових компетентностей особливе місце посідають синтаксична та прагматична складові, які забезпечують не лише правильну побудову складних синтаксичних одиниць, а й адекватне використання їх у комунікативних ситуаціях, тим самим спрямовують навчальний процес на формування в учнів не лише знань, а й умінь та навичок.

Наше педагогічне спостереження над процесом формування синтаксичної компетентності старшокласників на матеріалі творів А.Кокотюхи проходило в Дерманському ліцеї Мізоцької селищної ради Рівненської області, а саме в учнів 11 класу (клас А – 19 учнів, клас В – 20 учнів) у межах 3 етапів (визначення вихідного рівня сформованості синтаксичної компетентності старшокласників; визначення рівня сформованості синтаксичних і стилістичних умінь після реалізації експериментальної методики навчання; зіставлення результатів констатувального та підсумкового зрізів для встановлення динаміки розвитку синтаксичної компетентності учнів та оцінення ефективності запропонованої системи лінгводидактичної роботи з формуванням умінь аналізу складних синтаксичних конструкцій в художньому мовленні).

Синтаксична компетентність (за визначенням сучасних лінгводидактів М. Пентилюк, С. Щупко) передбачає володіння учнями нормами побудови складних речень, розумінням структурно-семантичних відношень та синтаксичних зв'язків між їхніми компонентами, стилістичними функціями, а також формується через системне вивчення граматичних категорій, розвитком аналітичних умінь застосовувати ці знання у власному мовленні. Вона є основою для розвитку логічного мислення, здатності до аргументованого висловлення та створення текстів різних стилів.

Прагматична компетентність зорієнтована на комунікативний аспект мовлення: уміння добирати синтаксичні засоби залежно від мети висловлювання,

адресата, ситуації спілкування та стилістичного контексту. У працях науковців (І. Глазової, О. Горошкіної, Ю. Мосенкіса) підкреслюється, що прагматична компетентність передбачає розуміння комунікативної мети висловлювань, наміри, закладені у складному реченні-висловленні та їхньої ролі в реалізації авторського задуму в художньому тексті, що має певну мету, стратегію та ефект.

Інтеграція синтаксичної та прагматичної компетентностей особливо ефективна під час роботи з художніми текстами, оскільки літературні твори надають авторський матеріал для спостереження за функціонуванням складних конструкцій у реальному дискурсі. Романи Андрія Кокотюхи, написані сучасною українською мовою з динамічним сюжетом завдяки насиченістю діалогами та описами і є цінним джерелом для ілюстрації різноманітних типів складних речень – сполучникових і безсполучникових, біпредикативних та багатокomпонентних структур. Використання цих текстів дозволяє не лише закріплювати теоретичні знання про підрядні означальні, з'ясувальні, обставинні речення, а й демонструвати їхню прагматичну функцію: створення напруги, передачу причиново-наслідкових зв'язків, вираження умовності чи часових відносин у художній розповіді.

Актуальність інтеграції прагмалінгвістичного аналізу художнього тексту у навчальну програму підтверджується положеннями Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, а також чинними програмами з української мови та літератури для 8–11 класів, у яких наголошується на необхідності формування комунікативної компетентності, розвитку критичного мислення та здатності учнів працювати з текстами різних типів і жанрів.

Лінгводидактичні дослідження останніх років засвідчують ефективність використання сучасної української прози для розвитку мовленнєвих умінь учнів. Зокрема, науковці підкреслюють значення художнього тексту як засобу інтеграції лінгвістичного, літературознавчого та комунікативного аналізу. Практика показує, що робота з актуальними літературними творами сприяє

підвищенню мотивації до навчання, формуванню навичок інтерпретації та утворенню складних конструкцій, а також розвитку прагматичної свідомості школярів. Компетентнісний підхід передбачає перехід від репродуктивного засвоєння правил до творчого застосування синтаксичних моделей у власній мовленнєвій практиці. У шкільній методиці це реалізується через поєднання аналітичних (розбір речень, класифікація підрядних частин) і синтетичних (конструювання складних речень, творчі письмові та усні завдання) вправ. Важливим є також міжпредметний зв'язок мови та літератури: аналіз синтаксису в контексті ідейно-художнього змісту твору сприяє глибшому розумінню авторського задуму та розвиває критичне мислення учнів.

Таким чином, теоретичні засади формування синтаксичної та прагматичної компетентностей у шкільній практиці ґрунтуються на комунікативному підході з урахуванням принципу наступності та перспективності, який забезпечує перехід від формального знання синтаксичних норм до свідомого й доцільного використання складних речень у різноманітних комунікативних ситуаціях, зокрема на матеріалі сучасної української прози. Це створює підґрунтя для подальшої методичної розробки системи вправ та практичних рекомендацій, спрямованих на ефективне використання сучасних художніх текстів у навчальному процесі.

Дидактичний потенціал романів Андрія Кокотюхи для вивчення складних синтаксичних конструкцій. Мовостиль А. Кокотюхи характеризується домінуванням складних речень різної типології. Така особливість створює умови для глибокого аналізу структурно-семантичної класифікації цих одиниць. У його прозі часто зустрічаються структури, у яких предикативні частини поєднані різними видами синтаксичного зв'язку (сурядним, підрядним, безсполучниковим), що надає текстам динамічності та відображає багатоплановість комунікативних ситуацій. Важливою рисою є прагматичне навантаження синтаксичних конструкцій: від емоційного

забарвлення до логічної аргументації – це робить їх цінним матеріалом для формування прагматичної компетентності учнів.

Детективні та історичні романи Андрія Кокотюхи, як джерело нашої картотеки, вирізняються багатством синтаксичних засобів, що робить їх потужним дидактичним ресурсом для формування синтаксичної компетентності учнів 9–11 класів ЗЗСО. Це дозволяє інтегрувати художні тексти в уроки української мови як авторський матеріал для аналізу синтаксичних норм і стилістичних нюансів.

Обґрунтування вибору текстів А. Кокотюхи для шкільного вивчення базується на кількох чинниках: уривки зі складними реченнями з його романів відповідають віковим особливостям учнів 9–11 класів, які вже здатні до абстрактного мислення та критичного аналізу мовних явищ; жанрова привабливість детективної та історичної прози сприяє підвищенню мотивації до читання, адже сюжети письменника поєднують інтригу, динаміку та культурно-історичний контекст; тексти автора узгоджуються з програмовими вимогами щодо розвитку комунікативної компетентності, аналізу художнього мовлення та формування навичок роботи з сучасною українською літературою.

Дидактичний потенціал цих романів має поєднувати в їхній здатності складність структури з мотиваційною привабливістю. Аналіз таких речень розвиває навички деконструкції речей, що є ключовим для прагматичної компетентності – уміння адаптувати синтаксис до комунікативної мети (оповідь, опис, роздум).

Дидактичні переваги використання романів А. Кокотюхи полягають у можливості розвивати критичне мислення учнів через аналіз прагматичних функцій складних речень. Наприклад, учні можуть досліджувати, як синтаксичні структури створюють атмосферу напруги, підкреслюють іронічні інтонації чи забезпечують діалогічність тексту. Це сприяє формуванню читацької

компетентності, адже школярі навчаються інтерпретувати художній текст не лише на рівні сюжету, а й на рівні мовних стратегій.

У педагогічній практиці романи А. Кокотюхи ефективні для вправ на трансформацію синтаксичних конструкцій. Учні можуть спрощувати складні речення до простих або навпаки, зберігаючи прагматичний зміст, що тренує гнучкість мовлення.

Прагматичний вимір дидактичного потенціалу виявляється в моделюванні дискурсу: складні речення письменника відображають природне мовлення, де синтаксис слугує інструментом впливу на читача. На уроках це реалізується через групові завдання – реконструкцію тексту чи створення власних аналогів, – що розвиває критичне мислення та комунікативні навички.

Таким чином, романи Андрія Кокотюхи мають значний дидактичний потенціал для формування синтаксичної та прагматичної компетентностей учнів старшої школи, готуючи до реального мовленнєвого спілкування, при цьому мотивують школярів до активного засвоєння сучасної української літератури як важливого складника освітнього процесу.

Практичні рекомендації та система вправ для уроків української мови.

Формування синтаксичної та прагматичної компетентностей учнів ЗЗСО при вивченні складних синтаксичних конструкцій на уроках української мови ЗЗСО (9–11 класи) потребує системного підходу, що поєднує аналіз художнього тексту та практичне застосування мовних знань. У романах А. Кокотюхи поширеними є різні типи складних речень, які створюють сприятливе середовище для розвитку в учнів умінь розпізнавати, інтерпретувати та створювати складні речення у власному мовленні. Рекомендується виділити 10–15 хвилин уроку на аналіз авторських уривків, поєднуючи їх з літературознавчим контекстом для мотивації. Основні принципи: поступовість (від розпізнавання до творчого відтворення), контекстуалізація (зв'язок із сюжетом роману) та диференціація (завдання за рівнями складності). Використання цифрових ресурсів (електронні варіанти

текстів, інтерактивні дошки) посилюють ефективність, як зазначає К. Герман, Т. Брегей (2024), підвищуючи засвоєння на 20%.

У сучасній методиці української мови система вправ вибудовується як послідовність етапів: підготовчі, аналітичні, конструктивні, трансформаційні та творчі. Їх застосування на матеріалі творів А. Кокотюхи забезпечує поступове й цілісне формування мовних умінь.

Підготовчі вправи спрямовані на актуалізацію базових знань: визначення меж складних речень у тексті, інтонаційне читання уривків, робота з опорними схемами. Аналітичні вправи передбачають синтаксичний розбір складних речень, класифікацію їхніх типів (складносурядні, складнопідрядні, безсполучникові), а також аналіз прагматичної функції конструкцій у контексті (вираження причиновості, умовності та ін.). Конструктивні вправи формують уміння самостійно будувати складні речення: доповнення пропущених компонентів, побудова речень за схемою, складання діалогів із використанням складних синтаксичних структур. Трансформаційні вправи розвивають гнучкість мовлення: перетворення складнопідрядних речень на складносурядні чи безсполучникові, заміна підрядних частин дієприслівниковими конструкціями, редагування речень для досягнення більшої виразності. Завдання в таких вправах полягає у спрощенні або ускладненні речень із романів А. Кокотюхи з подальшим аналізом змін у прагматичному аспекті. Наприклад, перетворення складнопідрядного речення на просте дозволяє простежити втрату або модифікацію відтінків значення.

Творчі вправи спрямовані на створення власних висловлювань: написання міні-текстів із використанням складних речень, стилістичне зіставлення простих і складних конструкцій, представлення уривків із творів А. Кокотюхи з акцентом на інтонаційне оформлення.

Система вправ структурована за етапами уроку та типами синтаксичних конструкцій (складнопідрядні, складносурядні, безсполучникові).

На основі текстів романів А. Кокотюхи можна вибудувати систему вправ, яка забезпечує поступове оволодіння учнями складних речень та розвиток умінь контекстуального аналізу.

Методичні прийоми. *Спостереження за структурою складних речень.* Учням пропонується визначати типи синтаксичного зв'язку (сурядність, підрядність, безсполучниковість), класифікувати речення за семантикою (причинні, умовні, часові, зіставні). Для фіксації результатів доцільно використовувати таблиці, де зазначаються види зв'язку, семантичні відношення та прагматичні функції.

Прагмалінгвістичний аналіз. Учні досліджують діалоги та уривки із розповідей, визначають комунікативну мету висловлювань (наказ, прохання, попередження), виявляють приховану інформацію та власне бачення ситуації. Це сприяє розвитку вміння інтерпретувати підтекст та комунікативні наміри героїв.

Синтаксичний розбір складних багатокомпонентних речень на матеріалі творів А. Кокотюхи – це ефективний вид завдань, що поєднує традиційний аналітичний підхід із текстоцентричним принципом навчання, дозволяючи старшокласникам не лише опанувати граматичні структури, а й усвідомити їхню стилістичну та художньо-виражальну функцію в контексті авторського мовлення.

Інтегровані уроки. Поєднання синтаксичного аналізу з літературознавчою інтерпретацією героїв чи історичного контексту дозволяє учням усвідомити функційну роль складних речень у художньому творі.

Приклади завдань, які варто пропонувати для виконання на таких типах уроків.

Знайдіть у наведеному уривку три складні речення, визначте типи зв'язку та семантичні відношення.

Проаналізуйте діалог між героями: визначте комунікативну мету (ілокутивну силу) реплік та можливі приховані змісти.

Перетворіть складнопідрядне речення на безсполучникове, поясніть, як змінився прагматичний ефект.

Напишіть короткий детективний епізод (5–6 речень), використовуючи складні конструкції з мовостилю А. Кокотюхи.

Критерії оцінювання: правильність визначення синтаксичних структур; здатність пояснити прагматичний ефект трансформацій; уміння інтерпретувати комунікативні стратегії персонажів; творчість і стилістична наближеність до авторського мовлення.

Фрагменти конспектів уроків для 10–11 класів можуть містити:

- вступну бесіду про роль складних речень у художньому творі;
- колективний аналіз уривку з роману А. Кокотюхи;
- виконання трансформаційних і прагмалінгвістичних вправ у групах;
- творче завдання – написання міні-детективу;
- підсумкове обговорення результатів із використанням таблиць для фіксування спостережень.

Отже, запропонована система вправ забезпечує об'єднання лінгвістичного аналізу, сприяє розвитку синтаксичної грамотності, прагматичної свідомості та читацької компетентності учнів, відповідаючи завданням сучасної мовної освіти.

Очікувані результати впровадження рекомендацій та перспективи подальшого використання. Узагальнення педагогічних впливів, що очікуються від упровадження запропонованих рекомендацій, дозволяє обумовити кілька ключових результатів. Насамперед передбачається підвищення рівня синтаксичної грамотності учнів, що виявлятиметься у здатності правильно розпізнавати та відтворювати складні речення, а також у вмінні застосовувати їх у власному мовленні. Важливим результатом є розвиток умінь контекстного аналізу висловлювань, що забезпечує формування навичок інтерпретації художнього тексту з урахуванням комунікативних задумів автора та героїв.

Окрім того, очікується формування прагматичної свідомості, яка полягає в розумінні мовленнєвих стратегій, використаних у художньому творі, та їхньому перенесенні у власну мовну практику учнів.

Водночас, упровадження таких рекомендацій може супроводжуватися певними труднощами. Однією з них є віковий ценз окремих тем і сюжетів творів А. Кокотюхи, що містять елементи детективної інтриги, соціальної проблематики чи психологічної напруги. Для учнів середнього та старшого шкільного віку такі тексти можуть виявитися надмірно складними або емоційно насиченими. Подолання цієї проблеми можливе шляхом ретельного добору уривків, адаптації матеріалу до вікових особливостей учнів, а також використання методичних прийомів, що спрямовують увагу на мовні явища, а не на сюжетні колізії. Доцільним є також поєднання текстів А. Кокотюхи з іншими творами сучасної української літератури, що дозволяє урізноманітнити навчальний матеріал і забезпечити його відповідність освітнім стандартам.

Отже, запропоновані практичні рекомендації сприяють реалізації компетентнісного підходу в мовній освіті, адже вони поєднують знання про синтаксичний лад із розвитком комунікативних і прагматичних умінь. Водночас використання творів сучасних українських авторів, зокрема А. Кокотюхи, сприяє популяризації сучасної літератури у шкільному середовищі, формуванню читацької культури та підвищенню мотивації до навчання.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці електронних ресурсів для інтерактивної роботи з текстами, створенні міжпредметних модулів, що інтегрують мовну, літературну та культурологічну складові, а також у пошуку нових методичних рішень для ефективного формування синтаксичної та прагматичної компетентностей учнів.

Висновки до розділу 3

Використання романів Андрія Кокотюхи як дидактичного матеріалу для формування синтаксичної та прагматичної компетентностей учнів закладів загальної середньої освіти є методично обґрунтованим та перспективним чинником у реалізації компетентнісного підходу сучасної мовної освіти. У текстах письменника частовживаними є різні типи складних конструкцій (складнопідрядні, складносурядні, безсполучникові, елементарної та неелементарної будови), які створюють авторське мовне середовище, у котрому синтаксичні одиниці функціують не ізольовано, а в тісному зв'язку з комунікативними задумами та стилістичними завданнями художнього твору.

Теоретична база нашого дослідження засвідчує, що впровадження прагмалінгвістичного аналізу в шкільну практику відповідає вимогам Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, а також чинним програмам з української мови для старших класів. Поєднання синтаксичної компетентності, зорієнтованої на опанування структурно-семантичних моделей, з прагматичною, що акцентує увагу на комунікативній функції, комунікативному впливові висловлювань та можливих варіантів реакцій, дозволяє перейти від репродуктивного засвоєння граматичних норм до творчого й свідомого використання складних речень у власній мовленнєвій діяльності.

Дидактичний потенціал творів А. Кокотюхи полягає в їхній жанровій привабливості (детективна інтрига, історичний колорит), багатстві синтаксичних засобів та вираженому прагматичному навантаженні конструкцій, які моделюють психологічну напругу, іронію, динаміку діалогів та логічну аргументацію. Це робить романи письменника ефективним інструментом для розвитку критичного мислення, стилістичного чуття та читацької компетентності школярів, особливо

в 9–11 класах, коли учні вже здатні до абстрактного аналізу та інтерпретації підтексту.

Запропонована система вправ – від підготовчих і аналітичних до трансформаційних і творчих – забезпечує поступовість формування умінь, контекстуалізацію синтаксичного матеріалу в художньому дискурсі та диференціацію завдань залежно від рівня підготовки учнів. Прагмалінгвістичний акцент у вправах сприяє усвідомленню комунікативних намірів автора та героїв, що є ключовим для формування прагматичної свідомості та адаптації мовлення до реальних ситуацій спілкування.

Очікуваними результатами впровадження рекомендацій є підвищення синтаксичної грамотності, розвиток умінь контекстного та прагматичного аналізу тексту – повністю узгоджуються з цілями компетентнісної парадигми освіти. Водночас ретельний добір уривків та адаптація матеріалу до вікових особливостей учнів дозволяють уникнути потенційних труднощів, пов'язаних із тематичною складністю окремих сюжетів.

Отже, використання текстів Андрія Кокотюхи на уроках української мови не лише збагачує арсенал дидактичних засобів учителя, а й сприяє формуванню гармонійно розвиненої мовної особистості, здатної свідомо оперувати складними синтаксичними конструкціями в комунікативно доцільний спосіб.

ВИСНОВКИ

Сучасні лінгвістичні парадигми за останні роки змінили свої акценти, зокрема на прагмалінгвістичний аспект, який виявляє себе як ключовий інструмент для розкриття функційного потенціалу мовних структур. Тому наше дослідження специфіки складних конструкцій у текстах творів Андрія Кокотюхи набуває особливого значення. Актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного аналізу синтаксичних одиниць як граматичних елементів та засобів реалізації комунікативних завдань, моделювання дискурсивної динаміки та впливу на читача в художньому дискурсі.

У нашому дослідженні систематизовано теоретичні засади вивчення складних речень, проаналізовано їхню специфіку у визначених романах та розроблено методичні рекомендації для освітньої практики, що в сукупності підтверджує багатоаспектність синтаксичних конструкцій як інструментів авторської стратегії.

Теоретичні аспекти вивчення складних речень, викладені в першому розділі, окреслюють детальний аналіз сучасних підходів до визначення цієї синтаксичної категорії.

Складне речення постає динамічною одиницею, що об'єднує семантичні, структурні та прагматичні погляди на свій статус. Класифікація за структурно-семантичними принципами (складнопідрядні, складносурядні, безсполучникові) підкреслює їхню роль у вираженні причиново-наслідкових, умовних, часових та інших відношень, що відповідає комунікативним потребам мовця. Функційно-прагматичний потенціал цих конструкцій виявляється в їхній здатності моделювати ілокутивну силу висловлювань, забезпечувати перлокутивний ефект та адаптуватися до дискурсивного контексту. Аналіз наукових розвідок щодо цього питання (зокрема, І. Вихованця, К. Шульжука, Ф. Бацевич та ін.) засвідчив багатоаспектність явища: від традиційного формально-граматичного опису до

функційно-прагматичного, де складні речення слугують засобом семантичної компресії та комунікативної стратегії. Ці теоретичні засади стали фундаментом для практичного аналізу, засвідчуючи, що складні конструкції є універсальним інструментом для передачі авторського задуму в художньому тексті.

У нашому дослідженні продемонстровано індивідуально-авторську специфіку використання складних синтаксичних конструкцій з позиції прагматичного аспекту.

Аналіз синтаксичних особливостей мови творів засвідчує свідомий авторський вибір на користь збалансованої варіативності: майже однакове співвідношення простих (47 %) і складних (53 %) речень створює ритмічне звучання тексту, де прості конструкції забезпечують стислість і темп, а складні – аналітичну глибину та семантичну компресію.

Ми встановили, що найуживанішими в романах А.Кокотюхи є такі різновиди складних речень: складнопідрядні речення елементарної будови, складнопідрядні речення, які складаються із 3-4 предикативних частин, двокомпонентні складні безсполучникові речення, значно рідше складносурядні.

Типовими для мовопрози письменника є складні речення (зазвичай 3, рідше 4 предикативні частини) з різними видами синтаксичного зв'язку та зазвичай різними смисловими відношення. При цьому вони не переобтяжують читача надмірністю наданої інформації задля чітко усвідомлення реальності подій. Такі синтаксичні одиниці створюють ефекти лаконічної достовірності, іронії або переконливості, формуючи атмосферу психологічної напруги й підкреслюючи характер ситуації. А відтак забезпечують багатоманіття сюжетних ліній і підтекстів художнього твору та впливають на спосіб його сприйняття читачем.

Домінування складних одиниць, зокрема з підрядними зв'язками, відображає жанрову специфіку детективної та історичної прози, де причиново-наслідкові, умовні та часові відношення стають інструментом розгортання інтриги, імітації мисленнєвих процесів героїв і залучення читача до активної

уявності розгортання сюжетної лінії. Безсполучникові структури додатково посилюють експресію, передають раптовість, емоційний стрес, фрагментарність сприйняття, що перетворює читача на співучасника детективної гри.

Типовими для мови аналізованих романів є моделі складнопідрядного речення, одна із предикативних частин якого ускладнена ускладнювальними компонентами (зазвичай, типологія відокремлених членів речення). Такі синтаксичні структури виконують функцію деталізації висловлення за рахунок поєднання стратегії економії мовних засобів та надмірності пояснення, таким чином розширюючи семантичні межі сюжетної ситуації.

Оскільки найчастотнішою моделлю складних речень у творчому доробку А. Кокотюхи є складнопідрядні речення елементарної будови, тому ми більш детально зупинилися на дослідженні цього різновиду складних конструкцій. Структурно-семантична своєрідність виявляється в перевазі нерозчленованої будови (понад 60 %), де з'ясувальні підрядні (53 %) приєднуються до предикативного ядра, при цьому забезпечують семантичну єдність і компактність. Означальні конструкції слугують видимій деталізації, створюючи фон детективної атмосфери, а підрядні способу дії та міри додають експресивності й інтонаційного ритму. Прагмалінгвістична специфіка полягає в зорієнтованості на читача-адресата: апелятивна функція реалізує звернення до читача з закликом до співпереживання, експресивна – конденсує емоційність і оцінність, а естетична – викликає насолоду від участі у процесі домислювання сюжетів. Статистичні дані (понад 320 одиниць) підтверджують закономірності ідіостилу А. Кокотюхи: перевага підрядних синтаксичних зв'язків, динаміка подання інформації та тісний зв'язок з розмовною формою сучасної української мови.

Окрім того, зосереджено увагу на методичних рекомендаціях щодо використання складних речень на матеріалі романів А. Кокотюхи в закладах загальної середньої освіти, підкреслено прикладний потенціал дослідження.

Теоретичні засади формування синтаксичної та прагматичної компетентностей учнів старших класів ґрунтуються на компетентнісному підході, де художні тексти А. Кокотюхи слугують авторським матеріалом для спостереження за функціонуванням складних конструкцій у реальному дискурсі. Дидактичний потенціал цих творів полягає в жанровій привабливості, насиченості діалогами та описами, що мотивує школярів до аналізу підрядних означальних, з'ясувальних та обставинних речень, демонструючи їхню прагматичну функцію: створення напруги, передачу причиново-наслідкових зв'язків чи вираження умовності. Запропонована система вправ – підготовчі, аналітичні, конструктивні, трансформаційні та творчі – забезпечує поступовість оволодіння навичками, контекстуалізацію матеріалу та диференціацію завдань. Прагмалінгвістичний аналіз у вправах розвиває уміння інтерпретувати підтекст, комунікативні стратегії та ілюктивну силу, сприяючи формуванню критичного мислення та стилістичного чуття. Очікувані результати включають підвищення синтаксичної грамотності, розвиток контекстного аналізу та прагматичної свідомості, з урахуванням вікових особливостей учнів.

Таким чином, наше дослідження засвідчило, що складні синтаксичні конструкції в романах Андрія Кокотюхи виступають ефективним інструментом для активного залучення читача до процесу осмислення письменницької позиції. Вони сприяють сприйняттю логічної послідовності розповіді, чіткості авторської думки та особливостей реалізації синтаксичних зв'язків та семантичних відношень між предикативними частинами, дозволяючи читачеві глибше проникати в прихований зміст висловлювань, виявляти додаткові деталі й характеристики подій, а також усвідомлювати реальне ставлення автора чи героїв до зображуваних явищ, процесів і психологічних станів, тим самим посилюючи прагматичний і естетичний вплив художнього тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абашина В. Питання комунікативно-прагматичного опису складного речення : аспект актуального членування. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2006. 344 с.
2. Андерш Й. Ф. До питання про семантичну структуру речення. *Мовознавство*. 1984. №. 5. С. 38–42.
3. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови. Львів : Світ, 2003. 434 с.
4. Бацевич Ф. С. Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля дослідницької одиниці. URL : [https:// movoznavstvo.org.ua/index.php? option=com_attachments&task=download&id=340](https://movoznavstvo.org.ua/index.php?option=com_attachments&task=download&id=340)
5. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : [монографія]. Львів : ПАЇС, 2010. 336 с.
6. Бевзенко С. П. Структура складного речення в українській мові : навч. посібн. К. : КДПІ, 1987. 80 с.
7. Безкровна К. О. Використання активних методів навчання на уроках вивчення синтаксису складного речення. URL: [https://naurok. Com.ua/vikoristannya-aktivnih-metodiv-navchannya-na-urokah-viv chennya-sintaksisu -skladnogo-rechennya-271835.html](https://naurok.com.ua/vikoristannya-aktivnih-metodiv-navchannya-na-urokakh-viv-chennya-sintaksisu-skladnogo-rechennya-271835.html) (дата звернення: 3.11.2025).
8. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. К. : Наукова думка, 1992. 224 с.
9. Вихованець І. Р. Поняття елементарності синтаксичних одиниць *Лінгвістичні студії*: Зб. наук. праць. Вип. 6. Донецьк: ДонДУ, 2000. С. 17–20.
10. Волос Н., Ричагівська Ю. Темпоральна синтаксема як елемент семантичної структури речення в сучасних текстах творів детективного жанру. Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр.

- молодих вчен. Дрогоб. Держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка». Дрогобич : Вд «Гельветика», 2025. Вип. 86. С. 251–257. (Категорія «Б»).
11. Волос Н., Баковецька Д. Комунікативно-прагматичне навантаження складних сполучникових конструкцій нерозчленованої структури в текстах творів А. Кокотюхи. *Лінгвістичні студії молодих дослідників*: Зб. наук. праць [електронне видання]. Рівне : РДГУ. 2025. Вип. 14. С. 32–38.
12. Герман К., Брегей Т. Особливості використання онлайн-інструментів під час вивчення синтаксису української мови. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. № 3 (137). С. 54-62.
13. Гончар Катерина, Троцюк Аїда. Комунікативно-прагматичні особливості мовленнєвих актів байдужості в сучасному англomовному дискурсі. URL : [file:///C:/Users/Korpus/ Downloads/rgf,%D0%9C%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%80+%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%83,+4%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Korpus/Downloads/rgf,%D0%9C%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%80+%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%83,+4%20(1).pdf)
14. Городенська К. Деривація синтаксичних одиниць. К. : Наукова думка, 1991. 192 с.
15. Гоца Н. М. Текст як лінгвостилістична єдність та основні аспекти й методи його аналізу. *Філологічні науки*. Риторика і стилістика. URL: [www.rusnauka. com/15 DNI.../32722.doc.htm](http://www.rusnauka.com/15_DNI.../32722.doc.htm).
16. Гуйванюк Н. «Складня» Степана Смаль-Стоцького крізь призму сучасних наукових парадигм. *Українська мова*. 2010. № 1. С. 3 – 15.
17. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 р. URL: [https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-zatverdiv-derzhavnij-standart bazovoyi-serednoyi-osviti-reforma-nova-ukrayinska-shkolaprodovzhitsya-u-5-9-klasah](https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-zatverdiv-derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti-reforma-nova-ukrayinska-shkolaprodovzhitsya-u-5-9-klasah);
18. Дідух Х. І. Ідіостиль як відображення авторської картини світу. *Філологічні науки*: Риторика і стилістика. URL: [http://www.rusnauka.com/15 NNM_2012/ Philologia/ 2_111114.doc.htm](http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm).

- 19.Дудик П. С. Стилїстика української мови : навчальний посібник. К. : Академія, 2005. 367 с.
- 20.Дудик С. П., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови [підруч. для студ. вищ. навч. закл.]. К. : ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
- 21.Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності : (стилістика та культура мови). К. : Довіра, 1999. 431 с.
- 22.Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти. Вінниця : Нова Книга, 2009. 400 с.
- 23.Завальська Л. Основні принципи лінгвопрагматичного аналізу політичного дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. : Філологія. 2019, № 38. Том 3. С.61 – 64.
- 24.Загнітко А. П. Граматична форма та її зміст. *Парадигматика і синтагматика граматичних структур*. К. : НМК ВО, 1992. С. 66 – 75.
- 25.Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО»», 2011. 992 с.
- 26.Заскалета В. П. Історія формування складнопідрядних речень з підрядними означальними : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. К., 2003. 22 с.
- 27.Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : навчальний посібник. К. : Либідь, 1995. 312 с.
- 28.Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова / за ред. С. О. Карамана. К. : Літера, 2011. 560 с.
- 29.Кислиця Д. Граматика української мови. Ч.ІІ: Синтаксис. Нью-Йорк : Вид-во Шкільної ради при УККА, 1990. 88 с.
- 30.Кондратенко Н. В. Лінгвопрагматичні аспекти дослідження політичної комунікації в українському мовознавстві. URL : <file:///C:/Users/Korpus/Downloads/237206-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%>

20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-543518-1-10-202 10 713.pdf

31. Кононенко В. І. Мова. Культура. Стиль. Івано-Франківськ, 2002. 346 с.
32. Кононенко В. І. Семантичні зв'язки в синтаксисі. *Мовознавство*. 1976. № 1. С. 13–23.
33. Костусяк Н. М. Синтаксичне функціонування граматичних категорій. *Наукові записки*. Серія «Філологічна». Вип. 26. 2012. С. 150–152.
34. Кулик О. Д. Еволюція досліджень поліпредикативних речень у лінгвістиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2012. Вип. 31. С. 45–47.
35. Кухарчук І. О. Функціонально-комунікативний напрям дослідження синтаксичної будови мови. 2013. Вип. 10. С. 150 – 155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2013_10_39.
36. Куц О. В. Структурна схема речення як одиниця синтаксичної парадигми. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/15908/1/Kuts.pdf>.
37. Кучер А. Теоретичні засади дослідження лінгвопрагматики. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1248595.pdf>
38. Кучер А. С. Прагматика синтаксичних засобів у художніх творах Івана Франка : дис....канд. філол. наук : 035 – філологія. К., 2023. 293 с.
39. Леута О. І. Модель речення: проблема виділення та кваліфікації. *Гуманітарні науки*. 2004. №2 (8). С. 102 – 107.
40. Ломакович С. В. Займенниково-співвідносні речення в сучасній українській мові : автореф. дис. ... докт. філ. наук : 10.02.01. Львів, 1993. 52 с.
41. Мамалига А. І. Синтаксис тексту // Нариси про текст : теоретичні питання комунікації і тексту / В. В. Різун, А. І. Мамалига, М. Д. Феллер. Київ : Київський університет, 1998. С. 61–222.

- 42.Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови : Підручник / За ред. Л. І. Мацько. К. : Вища шк., 2003. 462 с.
- 43.Межов О., Костусяк Н. Комунікативно-прагматичні парадигми речень у сучасній українській мові. *Соціум. Документ. Комунікація* : зб. наук. праць. Серія: Філологічні науки. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 7. С. 11–32. URL : <https://sdc-journal.com/index.php/journal/article/view/237/181>
- 44.Мелкумова Т. Стан дослідження комунікативно-прагматичних функцій мовних одиниць. URL : [file:///C:/Users/Korpus/Downloads/63-72%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Korpus/Downloads/63-72%20(1).pdf)
- 45.Методика навчання української мови (профільний рівень) : навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «Магістр» / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини; уклад.: В. О. Коваль, К. А. Маслюк. Умань : ВПЦ «Візаві», 2021. 45 с.
- 46.Методика викладання української мови : нав.-метод. посібн. для студентів українського відділення філологічного факультету / Оксана Костів, Олеся Сколоздра-Шепітко. Львів, 2018. 202 с.
- 47.Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : монографія. Вид. 2-ге, перероб. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. унту ім. Лесі Українки, 2004. 393 с.
- 48.Олійник Е. В. Семантика та прагматика з'ясувальних складнопідрядних речень : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2010. 134 с.
- 49.Омельчук С. Комунікативно-функційний підхід до вивчення синтаксису. *Дивослово*. 2009. № 7. С. 2 – 9.
- 50.Павлюк Н. П. Методика навчання української мови : навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти філологічного факультету РДГУ. Дніпро : Середняк Т. К., 2025. 271 с.

- 51.Поліщук Н. П. Категоріальні ознаки тексту в комунікативно-прагматичному вимірі. URL : 111-Текст статті-199-1-10-20160410.pdf
- 52.Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. К., 1992. 197 с.
- 53.Попова І. С. Фундаментальні категорії синтаксису української мови у формально-граматичному та метамовному аспектах : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01. Чернівці, 2012. 40 с.
- 54.Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. 10–11 класи / Л. І. Мацько, Т. Л. Груба, О. М. Семеног, Т. В. Симоненко. 2017. 84 с.
- 55.Програма. Українська мова. Для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10–11 класи. 2017. 42 с.
- 56.Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова. Сайт Міністерства освіти та науки України. <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>
- 57.Ситченко А. Л. Визначення індивідуального стилю письменника на основі структурування. *Дивослово*. 2002. № 5. С. 48–50.
- 58.Синтаксис, семантика і прагматика мовних одиниць / За заг. ред. О. М. Старикової. К. : НМК ВО, 1992. 166 с.
- 59.Слинько І. І. Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання : навч. посібник. К. : Вища школа, 1994. 670 с.
- 60.Сологуб Н.М. Поняття «індивідуальний стиль письменника» в контексті сучасної лінгвістики. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 117-118. «Слов'янська філологія» : зб. наук. праць. Чернівці : Рута, 2001. С. 34–38.

61. Сусов І. П. Лінгвістична прагматика. Вінниця : Нова книга, 2009. 272 с.
62. Сучасна українська літературна мова : у 5 т. / за заг. ред. І. К. Білодіда. К. : Наукова думка, 1972. Т. 5 : Синтаксис. 515 с.
63. Сучасна українська мова : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти / Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко Л. Ю., Григор'єв О. М. та ін. : за ред. О. Д. Пономарева. [2. вид., перероб.]. К. : Либідь, 2001. 398 с.
64. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева. К. : Знання, 2010. 374 с.
65. Теребус Р. До проблеми ідіостилю: термінологічний аспект. *Науковий журнал*. 2016. № 1. С. 174–182.
66. Українська мова : Енциклопедія / Редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
67. Фарина Н. Г. Складнопідрядні речення нерозчленованої структури в художній прозі І. Франка [текст] : автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.02.01. Львів, 2017. 20 с.
68. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові : монографія. К. : Інститут української мови ; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 363 с.
69. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові : монографія. Чернівці : «Букрек», 2014. 412 с.
70. Шатілова О. С. Роль прагматичного чинника у виборі різновиду спонукального мовленнєвого акту. URL : http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29330/Shatilova_182-188.pdf?sequence=1
71. Шевельов Ю. В. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен : Вид. «Молоде життя», 1951. 402 с.

- 72.Шевцова Л., Кучерук О. Методика навчання української мови: практичні заняття. Навч.-метод. посіб.: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 115 с.
- 73.Шевченко Г. В. Комунікативно-прагматичний та граматичний аспекти мовних засобів. URL :[file:///C:/Users/Korpus/ Downloads/ 109503% D0% A2% D0%B5%D0% BA%D1%81%D1% 82%20% D1%81%D1%82% D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-232614-1-10-20170904%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Korpus/Downloads/109503%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-232614-1-10-20170904%20(1).pdf)
- 74.Шкарбан Т. М. Формально-граматична і семантична структура складних конструкцій з однорідною супідрядністю. *Мовознавство*. 1994. № 1. С. 30–34.
- 75.Шулик Р. Т. Структура й семантика синтаксичних прагмем у текстах інформаційних жанрів інтерне-видань : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2011. 20 с.
- 76.Шульжук К.Ф. Складні багатокомпонентні речення в українській мові. К. : Вища школа. Голо вне вид-во, 1986. 181 с.
- 77.Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. К. : Видавничий центр «Академія». 2010. 316 с.
- 78.Щупко С. Суть компетентнісної методики навчання синтаксису складного речення в основній школі. *Освітні обрії*. №2 (51). 2020. С. 71–74.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кокотюха А. Адвокат із Личаківської. Історичний роман. 2015. URL : <https://knigoed.club/534-advokat-iz-lychakivskoyi.html>
2. Кокотюха А. Втікач із Бригідок. Історичний роман. 2017. URL : <https://knigoed.club/541-vtikach-iz-brygidok.html>

3. Кокотюха А. Розбите дзеркало. Роман. 2020. URL : <https://readukrainianbooks.com/page-54-3020-rozbite-dzerkalo-andrij-anatolijovich-kokotjuha.html>
4. Кокотюха А. Життя на карту. Історичний детектив. 2021. URL : <https://knigoed.club/page-3-615-zhyttya-na-kartu.html>

ДОДАТКИ

Додаток 1

Конспект уроку з української мови для 11–А класу

Тема. Багатокомпонентні складні речення та їх стилістична роль у художньому тексті (з урахуванням прагматичного виміру)

Обґрунтування теми уроку. У програмах з української мови для 11 класу (профільний рівень, затверджених наказом МОН України № 1407 від 23.10.2017 р., розділ «Синтаксис і пунктуація») передбачено узагальнення знань про складні речення з різними видами зв'язку (сурядний, підрядний, безсполучниковий), багатокомпонентні конструкції та їх стилістичні функції в художньому стилі мовлення. Акцент на прагматичному вимірі (комунікативний вплив, інтенція автора, ілокутивна сила та перлокутивний ефект) відповідає компетентнісному підходу, темам стилістики та формуванню ключових компетентностей (спілкування державною мовою, критичне мислення), що інтегрує аналіз художнього тексту для розвитку синтаксичної та прагматичної грамотності учнів.

Мета уроку:

- формування предметних компетентностей;
- узагальнити та систематизувати знання учнів про багатокомпонентні складні речення з різними видами зв'язку та їх семантичні різновиди (причинові, умовні, часові, означальні);
- розкрити стилістичні функції багатокомпонентних конструкцій у художньому дискурсі на матеріалі романів А. Кокотюхи, з акцентом на прагматичний вимір (реалізація авторської інтенції, комунікативний вплив на реципієнта);

- розвивати навички синтаксичного та прагмалінгвістичного аналізу багатокomпонентних речень для виявлення їхньої ролі в моделюванні психологічної напруги, динаміки розповіді та перлокутивного ефекту;
- удосконалювати вміння конструювати, редагувати та інтерпретувати багатокomпонентні речення для досягнення стилістичної виразності та прагматичної доцільності в мовленні;
- формування ключових компетентностей;
- спілкування державною українською мовою: свідоме використання багатокomпонентних структур для логічного, виразного та впливового формулювання складних думок;
- соціальна і громадянська компетентності: усвідомлення культурно-історичної цінності сучасної української прози (романів А. Кокотюхи) як засобу формування національної ідентичності та комунікативної культури;
- уміння навчатися впродовж життя: самостійний прагмалінгвістичний аналіз текстів для критичної інтерпретації та адаптації мовлення до комунікативних ситуацій.

Обладнання: підручник (Українська мова (профільний рівень): підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти / С. О. Караман, О. М. Горошкіна та ін. Харків : Ранок, 2019. 272 с.); роздаткові картки з уривками з романів А. Кокотюхи («Адвокат із Личаківської», «Втікач із Бригідок», «Розбите дзеркало», «Життя на карту»); мультимедійний проектор для демонстрації схем класифікації, таблиць і уривків; дошка; шаблони для групової роботи.

Методи і прийоми: пояснювально-ілюстративний (лекція з візуалізацією), евристична бесіда, робота у групах, прагматичний і стилістичний практикум, метод «Мікрофон», рефлексія («Валіза–М'ясорубка–Кошик»).

Тип уроку: комбінований урок (узагальнення знань з елементами семінару-практикуму).

План уроку

- I. Організаційний момент (1 хв.).
- II. Актуалізація опорних знань (5 хв.).
- III. Повідомлення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності (4 хв.).
- IV. Вивчення нового матеріалу (15 хв.).
- V. Закріплення вивченого матеріалу (15 хв.).
- VI. Домашнє завдання (2 хв.).
- VII. Підсумок уроку. Рефлексія (3 хв.).

Перебіг уроку

I. Організаційний момент (1 хв.)

Привітання вчителя. Перевірка присутності, готовності до уроку, психологічне налаштування на аналіз художнього тексту через призму прагмалінгвістики.

II. Актуалізація опорних знань (5 хв.)

Стилістично-прагматичний хакатон (робота в парах). Учні аналізують уривки з романів А. Кокотюхи, насичені багатокomпонентними конструкціями:

- *Його старанно намолодили гримом, який сипався просто на сцені, і не помічати цього було дуже важко, хоча адвокат намагався зберігати незворушність, аби не видати своїх підозр (адаптовано з «Розбите дзеркало»).*

- *Брила, зрушена з місця далеко за східним кордоном, упала так, що грім лунає аж сюди, в тиху й донедавна спокійну Галичину, де люди жили своїм звичним життям, не підозрюючи про наближення бурі (адаптовано з «Втікач із Бригідок»).*

Запитання для обговорення: Які види зв'язку домінують? Яку стилістичну роль виконують багатокomпонентні речення? Як вони реалізують прагматичний ефект (ілокутивну силу іронії чи напруги, перлокутивний вплив на читача)?
Фронтальне обговорення за методом «Мікрофон» (2-3 репліки).

III. Повідомлення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності (4 хв.)

Слово вчителя. У контексті компетентнісного підходу (згідно з програмою МОН для 11 класу) багатокomпонентні складні речення – ключовий засіб стилістичної виразності художнього тексту, що реалізує прагматичний потенціал (комунікативний вплив автора на реципієнта). У романах А. Кокотюхи вони моделюють детективну інтригу та психологічну глибину. Евристична бесіда: Чому аналіз прагматики важливий для розуміння стилістики? Як синтаксис впливає на інтерпретацію тексту? Мотивація: Володіння цими навичками розвиває вашу мовленнєву компетентність для ЗНО та реального спілкування.

IV. Вивчення нового матеріалу (15 хв.)

Слово вчителя з візуалізацією (проектор). Багатокomпонентні складні речення – синтаксичні цілі з кількома предикативними частинами змішаного зв'язку, характерні для художнього стилю, що забезпечують семантичну компресію та прагматичний вплив.

1. Теоретичне узагальнення (5 хв.). Класифікація за програмою: сурядно-підрядні, безсполучникові з кількома компонентами. Таблиця (проектор):

Вид зв'язку	Семантика	Стилістична функція	Прагматичний ефект (приклад з романів А. Кокотюхи)
-------------	-----------	---------------------	--

-----	-----	-----	-----
-------	-------	-------	-------

Підрядний	Означальна, з'ясувальна	Деталізація	Іронія в «Адвокат із Личаківської»
-----------	-------------------------	-------------	------------------------------------

| Сурядний + підрядний | Причиново-наслідкова | Напруга | Перлокутивний ефект у «Життя на карту» |

| Безсполучниковий | Послідовність | Динаміка | Ілокутивна сила в «Розбите дзеркало» |

2. *Аналіз прикладів* (10 хв.). Уривок з «Життя на карту»: *Іван саме розслідував серію загадкових самогубств, але хтось намагався прикрити справу і знищити свідків, коли Анна вирішила продовжити розслідування, не підозрюючи про небезпеку.* Розбір: змішаний зв'язок, стилістика – компресія інтриги, прагматика – стимулювання читацьких припущень. Групова робота: 2 групи аналізують уривки з «Втікача із Бригідок» і «Адвоката із Личаківської», фіксують у шаблонах (тип зв'язку, стилістика, прагматика).

V. Закріплення вивченого матеріалу (15 хв.)

1. *Стилістично-прагматичний практикум* (групова робота, 7 хв.). Групи переписують уривок з «Розбите дзеркало» (*Гості і гадки не мають, що вулиця Гонча була імені Горького, а той, хто сів у машину, сказав везти його туди, значить, місцевий*) у науковий стиль, аналізуючи зміну прагматичного ефекту (втрата напруги).

2. *Індивідуальний редактор* (5 хв.). Учні редагують текст з помилками (художній уривок з надлишком простих речень), відновлюючи багатокomпонентність для прагматичного впливу.

3. *Фронтальне обговорення* (3 хв.): Як стилістика багатокomпонентних речень реалізує задум А. Кокотюхи?

VI. Домашнє завдання (2 хв.)

1. Проаналізувати два уривки з романів А. Кокотюхи (по 5-7 речень), класифікувати багатокomпонентні конструкції, описати їх стилістичну роль і прагматичний ефект (письмово або презентація 2 слайди).

2. Написати міні-детективний епізод (7-10 речень) з використанням багатокomпонентних речень для прагматичного напруження.

VII. Підсумок уроку. Рефлексія (3 хв.)

Слово вчителя. Узагальнення: Багатокomпонентні речення – стилістичний інструмент прагматичного впливу у прозі А. Кокотюхи, що відповідає програмі МОН. Рефлексія («Валіза–М'ясорубка–Кошик»): «Валіза» – що візьму в практику? «М'ясорубка» – що доопрацювати? «Кошик» – що відкласти? Зворотний зв'язок (2-3 учні). Оцінки за активність. Дякую за урок!

Конспект уроку з української мови для 11–В класу

Тема. Стилiстичнi норми використання синтаксичних конструкцiй у функцiйних стилях мовлення (*прагматичний аспект добору засобiв*)

Обґрунтування теми уроку. У програмах для 10–11 класiв (роздiл «Стилiстика» та «Текст як продукт мовленнєвої дiяльностi») акцент робиться на стилiстичнiй доцiльностi синтаксичних засобiв у рiзних стилях (науковий, офiцiйно-дiловий, художнiй тощо). Прагматичний вимiр (адаптацiя до комунiкативної мети) узгоджується з вимогами формування комунiкативної компетентностi, що передбачає свiдомий добiр синтаксичних одиниць для реалiзацiї iнтенцiй мовця та впливу на адресата в контекстi функцiональних стилiв.

Мета уроку:

- формування предметних компетентностей;
- узагальнити стилiстичнi норми використання синтаксичних конструкцiй (складнi речення, однорiднi члени, вiдокремленi члени, вставнi елементи) у функцiйних стилях мовлення;
- розкрити прагматичний аспект добору синтаксичних засобiв як чинник стилiстичної доцiльностi на матерiалi романiв А. Кокотюхи;
- розвивати навички аналізу та адаптацiї синтаксичних конструкцiй до комунiкативних завдань у стилях з урахуванням прагматичного ефекту (iлокутивна сила, перлокутивний вплив);
- удосконалювати вмiння редагувати тексти для стилiстичної точностi та прагматичної ефективностi в рiзних комунiкативних ситуацiях;
- формування ключових компетентностей;

- спілкування державною українською мовою: свідоме використання синтаксичних засобів для реалізації прагматичних інтенцій у функційних стилях;
- соціальна і громадянська компетентності: усвідомлення ролі сучасної української прози у формуванні стилістичної та прагматичної культури;
- уміння навчатися впродовж життя: самостійний аналіз стилістичних норм для адаптації мовлення до комунікативних потреб.

Обладнання: підручник (Українська мова (профільний рівень): підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти / С. О. Караман, О. М. Горошкіна та ін. Харків: Ранок, 2019. 272 с.); роздаткові картки з уривками з романів А. Кокотюхи («Адвокат із Личаківської», «Втікач із Бригідок», «Розбите дзеркало», «Життя на карту») та прикладами з інших стилів; мультимедійний проектор для демонстрації таблиць і схем; дошка; шаблони для групової роботи.

Методи і прийоми: пояснювально-ілюстративний метод, евристична бесіда, робота у групах, стилістичний і прагматичний практикум, метод «Мікрофон», рефлексія («Валіза—М'ясорубка—Кошик»).

Тип уроку: урок узагальнення та систематизації знань з елементами стилістичного семінару.

План уроку

- I. Організаційний момент (1 хв.).
- II. Актуалізація опорних знань (5 хв.).
- III. Повідомлення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності (4 хв.).
- IV. Вивчення нового матеріалу (15 хв.).
- V. Закріплення вивченого матеріалу (15 хв.).
- VI. Домашнє завдання (2 хв.).

VII. Підсумок уроку. Рефлексія (3 хв.).

Перебіг уроку

I. Організаційний момент (1 хв.)

Привітання вчителя. Перевірка присутності, готовності до уроку, психологічне налаштування на аналіз стилістичних норм через прагматичний вимір.

II. Актуалізація опорних знань (5 хв.)

Стилістично-прагматичний хакатон (робота в парах). Учні аналізують уривки з романів А. Кокотюхи та приклади з інших стилів:

- Художній стиль: *Я настільки всіх вас дістала, що ви обоє змовилися мене вбити?* (з «Розбите дзеркало»).
- Науковий стиль: *Складні речення характеризуються наявністю кількох предикативних частин, пов'язаних сурядним або підрядним зв'язком.*

Запитання для обговорення: Як синтаксичні конструкції адаптуються до стилю? Який прагматичний ефект вони створюють (емоційна напруга в художньому, об'єктивність у науковому)? Фронтальне обговорення за методом «Мікрофон» (2-3 репліки).

III. Повідомлення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності (4 хв.)

Слово вчителя. У контексті компетентнісного підходу (згідно з програмою МОН для 10–11 класів) стилістичні норми синтаксису визначаються прагматичними завданнями стилів (комунікативна мета, вплив на адресата). У романах А. Кокотюхи художній стиль ілюструє експресивність і прагматичний потенціал складних конструкцій. Евристична бесіда: Чому добір синтаксису залежить від стилю? Як прагматика впливає на ефективність тексту? Мотивація: Володіння

цими нормами розвиває вашу комунікативну компетентність для ЗНО, професійного спілкування та критичного читання.

IV. Вивчення нового матеріалу (15 хв.)

Слово вчителя з візуалізацією (проектор). Стилiстичнi норми використання синтаксичних конструкцій у функційних стилях визначаються прагматичним аспектом – адаптацією до комунікативної мети та впливу на реципієнта.

1. *Теоретичне узагальнення (5 хв).* Норми за програмою: науковий стиль – чіткість, лаконічність (перевага простих і складнопідрядних конструкцій); офіційно-діловий – стандартизація, точність (уникнення емоційності); художній – експресія, образність (багатокомпонентні речення для прагматичного впливу).

Таблиця (проектор):

Функціональний стиль Синтаксичні конструкції Стилiстична норма Прагматичний аспект (приклад з Кокотюхи)			
----- ----- ----- -----			
Науковий	Прості поширені, складнопідрядні	Чіткість, логіка	Об’єктивна передача інформації
Офіційно-діловий	Стандартизовані складні	Точність, нейтральність	Формальний вплив
Художній	Багатокомпонентні, безсполучникові	Експресія, динаміка	Емоційна напруга, іронія (з «Адвокат із Личаківської»)

2. *Аналіз прикладів (10 хв).* Уривок з «Життя на карту»: *Іван саме розслідував серію загадкових самогубств, але хтось намагався прикрити справу і знищити свідків, коли Анна вирішила продовжити розслідування.* Розбір: У художньому стилі багатокомпонентність створює прагматичний ефект підозри. Групова робота: 3 групи аналізують уривки з «Втікача із Бригідок», «Розбите дзеркало» та «Адвоката із Личаківської», порівнюючи з науковим/діловим стилями (шаблони для фіксації).

V. Закріплення вивченого матеріалу (15 хв.)

1. *Перекладач стилів* (робота в групах, 7 хв.). Групи переписують уривок з «Розбите дзеркало» (*Гості і гадки не мають, що зовсім недавно вулиця Гонча була імені Горького*) у науковий та офіційно-діловий стиль, аналізуючи зміну прагматичного ефекту (втрата інтриги).
2. *Прагматичний редактор* (індивідуальна робота, 5 хв.). Учні редагують змішаний текст (художній уривок з елементами ділового стилю), відновлюючи стилістичну доцільність і прагматичний вплив.
3. *Фронтальне обговорення* (3 хв.): Як прагматичний аспект визначає норми добору синтаксису в стилях?

VI. Домашнє завдання (2 хв.)

1. *Порівняльний аналіз*: Проаналізуйте синтаксичні конструкції в уривках з романів А. Кокотюхи (художній стиль) та науковому тексті, акцентуючи прагматичний аспект (письмово або презентація).
2. *Творче завдання*: Напишіть два короткі тексти (по 5-7 речень) на тему «Детективна загадка» – один у художньому стилі (за моделлю А. Кокотюхи), другий у офіційно-діловому, демонструючи прагматичний ефект.

VII. Підсумок уроку. Рефлексія (3 хв.)

Слово вчителя. Узагальнення: Стилiстичнi норми синтаксису – вiдображення прагматичних завдань стилiв, що забезпечує комунiкативну ефективнiсть. Рефлексiя («Валiза–М'ясорубка–Кошик»): «Валiза» – що вiзьму в практику? «М'ясорубка» – що доопрацювати? «Кошик» – що вiдкласти? Зворотний зв'язок (2-3 учнi). Оцiнки за активнiсть. Дякую за урок!